

české reformace, úzce spojené s městským prostředím a jeho národnostními konflikty. Mistr Jeroným Pražský, Husův spolubojovník, nepovažoval za členy českého národa pouze příslušníky privilegovaných vrstev, jak bylo obvyklé, nýbrž bez rozdílu všechny ty, jež poji společenství jazyka a pokrevního původu. Jeho přítel právník Jan z Jesenice pak takovémuto společenství přisoudil i některé přirozenoprávní výsady – přednostní výhody v radách a v jiných vlivných postaveních. Takovéto pojetí předznamenávalo významnou úlohu dosud nepřivilegovaných vrstev v následujícím období husitské revoluce – především měšťanstva a nižší šlechty.

Zmíněný rozkol společnosti se projevoval v různých rovinách. Husitství se prosadilo v Čechách a na Moravě; tzv. vedlejší korunní země, jazykově většinou německé, je nepřijaly. To bylo pro země Koruny české vážnou hrozbou do budoucna. Ale i uvnitř Čech a Moravy byli jeho stoupečníci (až na malé výjimky) Češi, domácím Němcům zůstalo toto hnutí cizí. Původně hanlivý název „husita“ byl identifikován s češtvím, odpůrce husitství pak s Němcem, nepřitelem národa. Mesiášské přesvědčení o lepším křesťanství české reformace, k jehož obrazu se mělo přizpůsobit nejen všechno domácí obyvatelstvo českých zemí, nýbrž i ostatní Evropa, rozštěpilo nejen společenské vrstvy, na počátku především šlechtu a měšťanstvo, ale i jednotlivé rodiny. Václavovo království se navíc dostávalo do stále hlubší zahraničněpolitické izolace a nakonec na sám práh konfliktu s vrcholnou mocí církve. Dne 22. února 1418 potvrdil papež Martin V. ve dvou bulách koncilní dekrety o zákazu kalicha a odsouzení Viklefova a Husova učení a vydal pokyny k postihu všech jejich přívrženců. V březnu téhož roku se zvláštní bulou obrátil na českou šlechtu. Prohlašoval, že se dosud s ohledem na krále Zikmunda a pověst českého království zdržoval kroků, k nimž je povinen. Nedojde-li k návratu ke starému řádu, zakročí všemi prostředky, i zbraněmi, a vyhlásí křížovou výpravu. Analogické výstrahy s nezastřenou hrozbou klatby a ztráty trůnu měly přinutit Václava, aby se podrobil autoritě církve.

Varování zapůsobila. Pražský dvůr kapituloval, šlechta v Čechách začala hromadně odpadat od kalicha (ne tak na Moravě). V zemských úřadech zastupoval husitskou stranu jen nejvyšší purkrabí Čeněk z Vartemberka. Její baštou zůstávala pražská města. Odpovědí na Václavova opatření proti husitům byl 30. července 1419 převrat na Novém Městě pražském. Vzpouza proti církevní vrchnosti přerostla ve vzpouzu proti králi. Došlo k prvním ozbrojeným střetnutím mezi husitskou a katolickou stranou v zemi. Když král záhy nato zemřel, hrozila krize státní moci a všeobecná anarchie s nedozírnými následky.

II.

Královna-vdova regentkou (1419)

Vzhledem k tomu, že převzetí vlády bylo v nedohlednu, nenastala standardní situace „Král je mrtev, ať žije král“. S ohledem na bouře v pražských městech nebylo možné ani den připustit dojem bezvládní.

Otázka nástupnictví

Václavem IV. vymřela hlavní větev českých Lucemburků. Dědictví Zikmunda jako jediného pozůstalého bratra bylo sice zakotveno v Karlově nástupnickém řádu, není však známo, že by se opíralo i o souhlas české šlechtické obce. Následnictví bratra znamenalo všude jistou odchylku od poslušnosti z otce na nejstaršího syna, tedy od obvyklého principu. V Čechách omezovalo zároveň volební nároky zemské obce, opírající se o ustanovení Zlaté buly sicilské (1212), poprvé alespoň částečně uvedené v život roku 1306. Že se šlechta chápala příležitosti využít následnictví bratra, je známo z roku 1348. Karel IV. si tehdy vyžádal souhlas k tomu, aby jeho nástupcem byl bratr Jan Jindřich, a neváhal přistoupit na rozsáhlé ústupky, podle některých historiků snad dokonce za odvolání svého zákoníku.

Bylo by s podivem, kdyby se představitelé české šlechtické obce nepokusili dát souhlas k Zikmundovu dědictví náležitě honorovat, ale z pramenů se o tom nic nedozvídáme. Z řad radikálních husitských skupin se sice záhy po smrti Václavově ozývá požadavek „volby knížete“, ten však nijak nesouvisí s programem šlechty. Vyrůstá z eschatologických nálad doby (očekávání konce světa a posledního soudu) a z touhy po naplnění „božího zákona“ spravedlivým vládařem. Teprve na jaře 1420 – v svolání Čenka z Vartemberka – se vzpouza proti Zikmundovi zdůvodňuje tím, že „nebyl zvolen ani korunován“, to však už bylo za jiné situace. Zatím se šlechtická obec spokojila s běžným požadavkem tzv. přijetí.

Císař Zikmund: stříbrná mince, polovina 16. století.
Na základě této mince byl identifikován Zikmundův vídeňský portrét
(viz barevná příloha; Vídeň, Kunsthistorisches Museum)

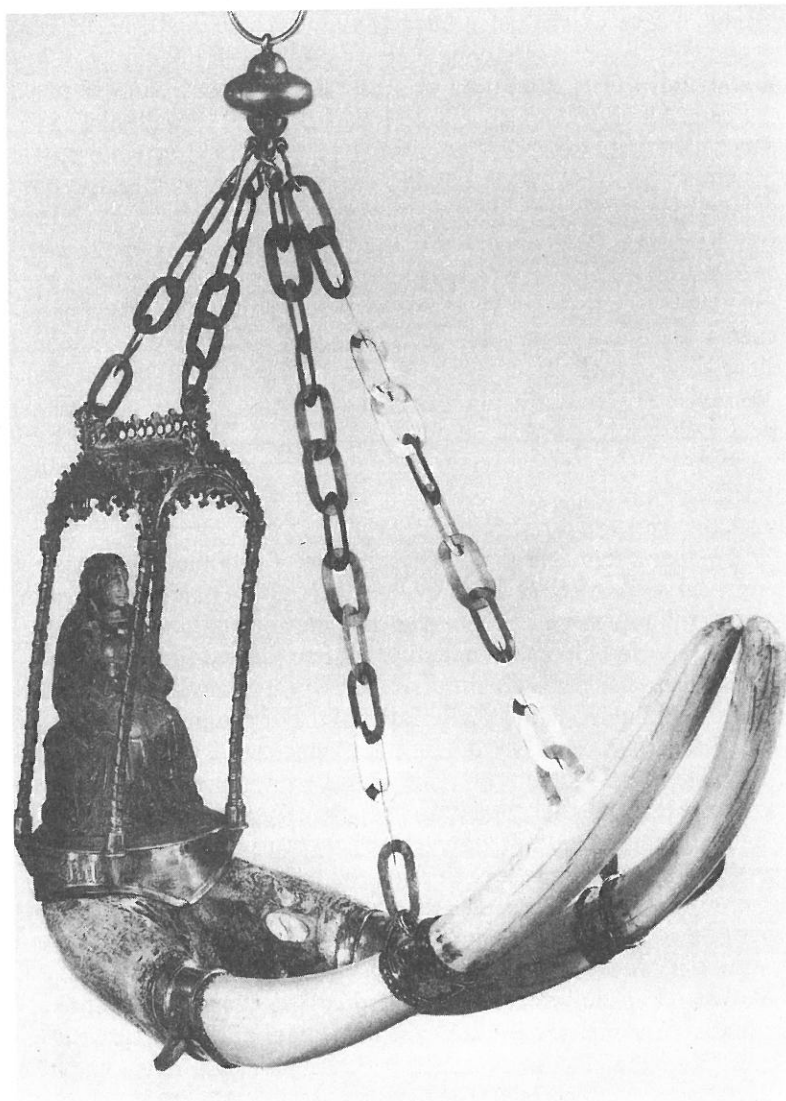
Zikmundovo nastoupení nebylo roku 1419 pravděpodobně komplikováno nějakými státoprávními (ale ani jinými) problémy. Římské kralování českého panovníka bylo už léta skutečností, ač patrně v českém prostředí žádné nadšení nevyvolávalo. Ani Zikmundova vláda nad Uhrami nebyla zřejmě chápána jako překážka. Naopak očekávané časté odjezdy krále se spíše spojovaly s nadějí, že v zemských záležitostech ponechá šlechtě volnou ruku. O potížích spojených s útoky osmanských Turků nikdo u nás tehdy nic bližšího nevěděl. Nezapomnělo se však na Zikmundovy problematické zásahy do české politiky v dobách dynastické krize, zejména na druhé Václavovo zajetí, třebaže většina aktérů těchto událostí už nežila. Přední politikové husitského panstva měli v několika posledních letech příležitost osobně poznat Zikmunda při jednáních a věřili v možnost dosažení nějakého kompromisu. „Husova aféra“ se proto připomíná až později, když už naděje na dohodu bude zklamána.

Názory některých historiků opírajících se o úsudek Eneáše Silvia Piccolominiho, že Zikmund měl okamžitě, jakmile se dověděl o smrti

bratrově, zanechat válčení v Uhrách a vypravit se do Prahy, nemají opodstatnění. Vycházejí z podcenění významu bojů s Turky pro Uhry i Zikmundovy péče, kterou tomuto nebezpečí věnoval. Nemohl přece své uherské království nechat na holičkách, nechťel-li proti sobě vyvolat nežádoucí opozici. Zdá se, že odklad cesty do Čech považoval v jistém smyslu i za výhodu. Uvědomoval si, že si tato cesta vyžádá důkladnou politickou i vojenskou přípravu. Velmistřovi řádu německých rytířů psal 30. srpna, tedy krátce poté, co se o Václavově úmrtí dověděl, že žádá odklad svého rozhodčího výroku ve sporu řádu s Polskem, neboť chce mít volnou ruku k potření Turků a vykořenění kacířství v Čechách. V polovině září, za příprav protitureckého tažení, kdy se zdržoval v Košicích a ve Velkém Varadině (dnes Oradea Mare v Rumunsku), psal do Norimberka. Vedle výzvy, aby město obeslalo říšský sněm ve Vratislavi, žádal i o určení velikosti vojenského kontingentu, který by město mohlo postavit k potřebám říšské války „v nejbližším příštím létě“. Zřejmě už tehdy byl rozhodnut zlomit husitské povstání válkou s přispěním zahraničních posil.

Vzhledem k tomu, že převzetí vlády bylo v nedohlednu, nenastala standardní situace „Král je mrtev, ať žije král“. S ohledem na bouře v pražských městech nebylo možné ani den připustit dojem bezvládní. Zdá se, že to byl Čeněk z Vartemberka, nejvyšší purkrabí a nejmocnější představitel českého panstva, kdo vyslovil myšlenku vyhlásit regentství královny-vdovy Žofie Bavorské, pobývající v době Václavova skonu rovněž na Novém hradu a zaměstnané starostí o králův důstojný pohřeb. I když země, jimž Václav vládl, nespojovala v nadpersonální jednotu jen osoba krále, nýbrž i „Koruna království“, bylo třeba zabránit jakémukoli zdání, že by výkon panovnické moci byl přerušen. Je pravděpodobné, že Zikmund byl po rychlém poslu vyrozuměn o bratrově skonu, požádán o souhlas s Žofiiným regentstvím a patrně i s tím, aby ponechal na svých místech dosavadní zemské i dvorské úředníky.

Žofiin věk, třiačtyřicet let, z pohledu středověku už dosti pokročilý, neměnil podle soudobých zpráv nic na jejím přitažlivém vzhledu. Mohla se těšit jako ctitelka a ochránkyně Jana Husa podpoře stoupců husitství i respektu jeho odpůrců. Vládla značným vlastním majetkem, zapsaným do desek zemských, který jí připadl po úmrtí císařovny Alžběty roku 1393, do něhož však byla uvedena teprve po své korunovaci (1400). Náleželo jí sedm věnných měst (Hradec Králové, Mělník, Chrudim, Polička, Jaroměř, Trutnov a Dvůr Králové), spravovaných jejím vlastním podkomořím.

Svícen z majetku Žofie Bavorské
(Bratislava, Mestské múzeum)

Roku 1409 odkoupila od Jindřicha Lacemboka z Chlumu velké panství potštejnské s městem Kostelcem nad Orlicí za 2 100 kop grošů s výkupním právem pro krále. O Albrechtice u Týniště musela však svést boj, neboť Václav IV. za svého věznění ve Vídni toto zboží zastavil přednímu členu Zikmundovy strany Janu Krušinovi z Lichtenburka. V nastalém sporu o tento statek dal zemský soud za pravdu královně, s tím, že zápis do desek zemských má větší váhu než zástavní list králův. Krušina se však nedal a sáhl po zbrani. Roku 1414 bylo mezi oběma stranami uzavřeno příměří a spor svěřen arcibiskupu Konrádovi z Vechty a Čeňkovi z Vartemberka; ti rozhodli v královnin prospěch. V souvislosti s boji ve východních Čechách získala Žofie roku 1417 od Václava IV. i hrad Bradlec (s panstvím na Jičínsku), dobytý královým vojskem na odbojném Václavu z Jenštejna, a o něco dříve i králem vyplacený hrad Lichnici.

Události v Praze dávaly tušit, že regentskou vládu čekají nemalé potíže, jichž smrt ušetřila krále. Už den po Václavově skonu byly vzaty útokem kostely, z rozkazu krále počátkem roku vrácené katolíkům, a fary opět obsadili husitští kněží, začalo vylupování klášterů (zatím bez prolévání krve) a představitelé německého patriciátu v úprku opouštěli město. Docházelo však i k uzurpaci královských práv: městské rady si osobovaly právo jmenovat rychtáře, což se rovnalo vypovězení poslušnosti podkomořímu Janu z Bechyně, a zmocnily se i některých královských důchodů – ungeltu (cla vybíraného od zahraničních kupců při průjezdu Prahou) a cel. Špatné svědomí z podobných činů vedlo k hledání solidarity u ostatních královských měst, dokonce i u lužického Šestiměstí (Zhořelce, Budyšina, Žitavy, Löbau, Lubaně a Kamenice).

Bouře v Praze znemožnily i důstojný pohřeb krále Václava. Na dodržení grandiózního scénáře pohřbu Karla IV. s průvodem z Hradu pražskými městy na Vyšehrad a zpět nebylo ani pomyslení. Václavovo tělo bylo 18. srpna převezeno z Nového hradu na Vyšehrad a po dvou dnech po Vltavě tajně dopraveno na Pražský hrad a uloženo řadu týdnů v svatováclavské kapli. Bylo balzamováno, neboť je teprve 1. října znovu tajně odvezli k poslednímu odpočinku – podle králova vlastního přání do přemyslovské hrobky v Zbraslavském klášteře.

Jako v obdobných situacích v minulosti, kdy došlo k uprázdňení trůnu nebo nějakému jinému ohrožení řádného výkonu vlády, hlásila se o slovo zemská šlechtická obec, tedy zástupci předních panských rodů, a Staré Město pražské. Pro mezerovitost pramenů o tom víme velmi málo. Jisté je, že v tomto směru nemohli příliš váhat, aby nepro-

marnili vzácnou příležitost, kdy se dědic trůnu ještě nepřihlásil. Víme jen, že v srpnu či nejpozději v září se páni (jejich jména neznáme, ale sotva lze pochybovat o lvím podílu Čeňka z Vartembergka) a zástupci pražských měst sešli k několika jednáním. Společné požadavky zaslali králi Zikmundovi patrně neprodleně, možná však až počátkem října. Za pokročilého stupně vlivu zemské obce nebylo myslitelné, aby Zikmund nastoupil z pouhého titulu dědictví bez jakéhokoli souhlasu zemské šlechty, v tomto případě i pražských měst. Jejich přizvání nebylo žádnou revolucí, jak se někdy má za to, ale tradicí posvěceným aktem, byť zatím omezeným jen na výjimečné situace.

Podmínky „přijetí“

Podmínkou souhlasu, vyjádřeného aktem „přijetí“ spojeným se složením přísahy věrnosti, mělo být splnění předložených požadavků. Husitská šlechta prosadila svých 15 požadavků, přičemž některé převzala z požadavků městských nebo jimi doplnila požadavky vlastní. Šest z nich se týkalo základních požadavků české reformace: povolení svobody božího zákona; přijímání pod obojí způsobou s odvoláním, že tak učinil už král Václav; zákazu tupení přijímání podobojí a jeho rušení, přičemž ten, kdo by tak činil, nemá být trpěn ve městě; král spolu s arcibiskupem, kapitulou a zemskou obcí se má zasadit u papeže, aby české království nebylo pro věc kalicha tupeno, nebo má povolit v této věci odvolání k dalšímu koncilu; kněží nemají v Čechách zastávat světské úřady a ani vládnout statkům a lidem; má být učiněna přítrž svatokupectví. Další pět článků se zabývalo aktuálními problémy husitsko-katolických vztahů: požadovaly zastavit tupení Husa a Jeronýma, s tím, že kdo by tak činil, nemá být ve městě trpěn; ti, kdo byli vypovězeni králem Václavem ze země, se nesmějí vracet zpět (týkalo se patrně německých profesorů, kteří opustili Prahu po vydání Dekretu kutnohorského, a profesorů teologické fakulty, například Štěpána z Pálče a Ondřeje z Brodu, vypovězených roku 1413); nikdo nemá být předvoláván k soudům mimo království; papežské buly mají být publikovány až po schválení králem s pány a radou; má být povoleno svěcení kněží (rozumí se hlásících se k husitství) a mistrovské promoce studentů (arcibiskup Konrád z Vechty odmítal světit kněze podobojí a roku 1417 zakázal ze své kancléřské pravomoci na univerzitě konání promoci). Zbýlé čtyři články se týkaly tradičních šlechtických požadavků: aby cizinci nezastávali úřady, přičemž zařa-

zen byl i požadavek měst, aby v těch městech, kde mohou vládnout Češi, bylo soudní řízení vedeno česky; aby se dodržoval řád při zemském soudu a vedení zemských desek; aby král nebral odúmrtí, pokud někdo zemře bez dědiců či testamentu; aby nebyly rozhvacovány královské poklady. Tyto čtyři články mohly být i požadavky katolické šlechty, jež zde za sebe nechala mluvit husitské pány. Z požadavků měst byly vybrány a předloženy další tři články obecnější povahy: aby židé půjčovali na zástavy jen po předcházejícím souhlasu konšelů, aby evangelium a epištoly při mši mohly být čteny česky a univerzita dohlížela na to, aby se nešířily bludy, a provinilce trestala. Společnou povahu měly závěrečné dva články: aby král potvrdil zemská a městská práva a svobody i předložené články. Pokud šlo o náboženské požadavky, z hlediska husitského to byly požadavky umírněné v tom smyslu, že byly buď povoleny, nebo trpěny už za krále Václava. Od Zikmunda se však žádalo nemožné: potvrdit něco, co koncil i papež výslovně zakázali. Politické požadavky nepřekračovaly v podstatě žádosti předložené před sto lety Janu Lucemburskému a ve srovnání s dobou nedávnou, až na žádost o zrušení odúmrtí, vlastně znamenaly krok zpět. Přednostní zájem o otázky víry tak, zřejmě z taktických důvodů, zatlačoval stavovské požadavky politické. Je zřejmé, že se v případě některých článků církevněprávní povahy (zákazu předvolávání k duchovním soudům mimo hranice země, panovnické cenzury papežských bul) vědělo o jejich uplatňování v Zikmundově uherské církevní politice.

Husitské hnutí, soustředivší se po vyhnání utrakvistického kněžstva z farních chrámů na počátku roku 1419 na masová shromáždění ve volné přírodě („pouti na hory“), se ve svých požadavcích stále více radikalizovalo. Chystalo se je prosadit v politické rovině: tábor na Křížkách 30. září se konal už za obrovské účasti pražského obyvatelstva. Usnesl se, aby se příští shromáždění konalo 10. listopadu přímo v Praze. Část venkovských účastníků dokonce při návratu v noci vstoupila Vyšehradskou branou bez překážky do Nového Města a ubytovala se v klášteře sv. Ambrože. Po příchodu poutníků, přivítaném radikálně laděnou částí pražských obyvatel, se sešly obě městské obce. Většina se chtěla odtrhnout od římské církve a zvolit si biskupa i světského knížete. Menšina, představovaná pravděpodobně univerzitními mistry a konzervativními pražskými měšťany, zejména staroměstskými, měla však natolik silnou pozici, že sjednocení na základě tak radikálního programu zmařila. Převážil požadavek vymoci na Zikmundovi (jeho nároky na trůn se tudíž nezpochybňovaly) jednání o náboženských požadavcích v podobě „slyšení“, tedy disputace husitských a církevních teologů.

Převládnuvší stanovisko pražanů se tak patrně přiblížilo i názoru regentské rady a požadavkům husitského panstva. Rada Starého Města pražského 6. října oznamuje, že přistoupila ke spolku s královnou Žofií pro hájení svobody zákona božího a národa.

Někdy v této době vydala regentka provolání, bohužel nedatované, k obcím pražských měst, poprvé zveřejňující Zikmundovo stanovisko k zaslaným mu žádostem, a sdělené, jak se výslovně uvádí, postupně trojím poselstvem. Král v něm všechny vyzýval, aby byli poslušni královny Žofie a pomohli jí „nepokoje a bůře stavovati až do příjezdu Jeho Milosti“. Zároveň vzkazoval, „že pány, zemany i města, i obec této země ráci při právech, svobodách a jich řádu zachovati“. Provolání pak konkretizovalo králův příkaz Žofiiným rozkazem, s poukazem na souhlas pánů, aby bylo okamžitě skoncováno s bořením kostelů a klášterů, ničením jejich zařízení a shromažďováním se bez regentčina povolení. Dále regentka příkazovala povolati zpět vyhnané opaty, mnichy a jeptišky i měšťany donucené k vystěhování. Až do příjezdu krále se také zakazovalo jakékoli zasahování do panovníkových práv ve věci jmenování rychtářů a cel. Regentka přitom ujišťovala, že sama ani páni nezakazují přijímání podobojí, protože takový příkaz od krále nemají, vymíňovala si pouze zachovat jeho dobrovolnost. Král, až přijede, chce otázku zvážiti „s biskupy, s preláty, s mistry, s kniežaty, s pány i ... městy“ a podle jejich rad se zachová. Při neuposlechnutí, vyhrožovala Žofie, zakročí spolu s pány podle přání krále a splnění rozkazů si vynutí. Král chce vynaložit všechny své poklady a klenoty na to, aby do jeho příjezdu zavládl pokoj. Pokud by to nestačilo, obrátí se o pomoc do Uher. Bylo by však lepší, kdyby poklady místo toho mohly být vynaloženy podle rady pánů k dobrému Koruny. Obce měly neprodleně oznámit, kdo je pro poslušnost králi, nepůjde-li to veřejně, pak tedy tajně.

Poslední žádost naznačuje, že na rozdíl od městských rad byla mezi obyvatelstvem pražských měst přívrženců Zikmundovy vlády menšina, a že tedy zveřejnění kladného postoje bylo dokonce spojeno s rizikem. Nejasné zůstává, jaká je souvislost mezi provoláním regentky a uvedeným spolkem Starého Města pražského. Spolek měl zahrnovat vedle královny i jisté opaty, preláty, pány, rytíře, panoše, města, městečka a vesnice s jejich obcemi k ochraně slova božího, cti království a národa. O existenci takového spolku nemáme žádné další zprávy. Známe jen přihlášku Oldřicha z Rožmberka do spolku královny a pánů proti každému, kdo by chtěl narušovat právo a řád zemský, což je ovšem běžný účel téměř landfrýdní povahy, nemající se spolkem uváděným

Staroměstskými nic společného. Máme tedy vážné pochybnosti, zda takovýto spolek byl vůbec uzavřen, a jestliže skutečně uzavřen byl, pak sotva mohl mít delšího trvání, jak ukázaly další události.

Stanovisko Zikmundovo, poprvé nám v podrobnější podobě známé, svědčí o jeho střízlivém hodnocení situace. Je pochopitelné, že jako panovník musel zakázat vše, co ohrožovalo jeho autoritu a jeho práva, tedy zemský řád a řád církve. V tom mohl hledat oporu i u panstva. V choulostivých otázkách náboženských nerespektoval stanovisko církve, vyhlašované papežskými legáty (nezakazoval kalich a sliboval, že se k tomuto požadavku vrátí po svém příjezdu), takže vycházel vstříc umírněným husitům. Musel však vědět, že jak jeho požadavky, tak jeho sliby v tomto směru jsou nereálné. V situaci, v níž se nacházel, se v podstatě uchýlil k taktice získání času. Uprostřed války s Turky a daleko od svého dědictví by se sotvakdo na jeho místě choval jinak. Vytvořil předpoklady ke vzniku královské strany (Žofie, skupina husitských i katolických pánů, staroměstská rada), jejímž úkolem bylo udržet do jeho příchodu (který nemohl sám určit a mohl se protáhnout) status quo. Soudržnost této skupiny nemohl ohrozit hrozbou kuriálních procesů, manifestačního zřikání se kalicha, podporou inkvizice apod. Svůj odstup od toho všeho dal najevo tím, že potvrdil v úřadě regentky svou švagrovou Žofií, již hrozila klatba, a dokonce i Čeňka z Vartemberka, postiženého nejtěžšími církevními tresty. Současně tím znesnadnil postavení pražskému arcibiskupovi Konrádovi z Vechty, který si vzhledem k svému postavení nemohl dovolit nerespektovat příkazy svých nadřízených, ale zároveň se nemohl odvážit za stávající situace je provádět. Hrozba zostření situace ze strany arcibiskupa a jeho úřadů byla zažehnána.

Nebezpečí daleko větší hrozilo od husitských radikálů a jejich vlivy infiltrovaných, a tudíž nespolehlivých hradských posádek. Proto začal Čeňk z Vartemberka verbovat především německé žoldnéře a dal jimi obsadit Pražský hrad, Strahovský klášter, ale i významné objekty na Malé Straně – Arcibiskupský palác a klášter sv. Tomáše – a některé hrady v zemi. Zdá se, že tato opatření zvýšila napětí v pražských městech. Současně – neměla-li znesnadnit příchod poutníků do Prahy, stanovený na 10. listopad – měla odstrašit od ozbrojených akcí vůči vládním pozicím na levém břehu Vltavy. Snadné dobytí Vyšehradu 25. října novoměstskými oddíly ukázalo opodstatněnost obranných Vartemberkových opatření. Po novoměstské defenestraci z minulého roku to totiž bylo další hrubé porušení panovníkových práv, které nemohlo zůstat bez odvety.

První střety

Očekávaným místem prvního ozbrojeného střetnutí radikálních husitských proudů se stranou královskou byla (kromě Prahy) Kutná Hora, ohnisko konfliktů založených na protihusitském teroru, druhé největší a nejdůležitější město království, tehdy ještě zcela německé. Přímo fanatická nenávisť obyvatel Kutné Hory se projevila už před rokem 1419, krátce po Husově upálení. Jeden z nejvýznamnějších podnětů k strašlivým scénám pozdějších let vyšel tehdy z Kutné Hory; toto město sáhlo k násilí ještě v době, kdy se na husitské straně na použití moci ani nepomýšlelo. Už v první polovině října se zde z iniciativy olomouckého biskupa Jana Železného, aktivního účastníka kampaně proti Husovi na koncilu kostnickém, později dokonce pověřeného neúspěšnou legací k prosazení koncilních dekretů na půdě Čech a Moravy, konaly porady o boji proti husitům. Z jeho popudu a z popudu Jana z Michalovic zvaného Michalec a dalších katolických pánů vzešla výzva do Šestiměstí, aby přispělo svou pomocí. Městské rady se vskutku sešly v Löbau a pověřily zhořeleckého písaře Mikuláše Günzela, aby byl prostředníkem. Kutnohorští sami se záhy „proslavili“ vzhazováním zajatých husitů do šachet, což vzbudilo velké rozhořčení.

Bylo zřejmé, že se Kutná Hora (a ne nejistá Praha) stane opěrným bodem Zikmundova očekávaného vstupu do země i jeho prozatímní rezidencí. Na rozdíl od dalších významných měst, která by přicházela v úvahu – Plzeň, Hradce Králové či Budějovic, jimž král od počátku bude věnovat velkou pozornost –, ležela na trase jeho příštího pochodu a byla pokladnicí království. Jako dočasná rezidence se osvědčila i za Václava IV., zanechavšího zde navíc značné poklady. Z Kutné Hory mohl král ovládat i Moravu a řadu významných královských měst. Zdá se, že výsledkem porad v Kutné Hoře bylo zabránit vstupu venkovských zástupů do Prahy. Vedením porad král patrně pověřil biskupa Jana Železného jako svého neformálního (na rozdíl od husity Vartemberka) katolického zástupce, který navíc mohl jako vysoký prelát zaštitit po jistou dobu kritizovatelný značně volný Zikmundův přístup k směrnicím kurie. Už 4. listopadu 1419 zaútočily oddíly pod velením pana Petra Konopištského ze Šternberka, najatého už dříve do Zikmundových služeb, na poutníky směřující do Prahy od jihu u Živohoště. Útoku se účastnily vojenské oddíly Jana Ptáčka z Pirkštejna, svídnického

hejtmana Jana z Chotěmic na Vlašimi, Albrechta z Koldic, Mikuláše Divůčka z Jemniště a kontingenty z Kutné Hory. Akce skončila nezdarem, nicméně se podařilo odvléci téměř sto zajatců do Kutné Hory.

Téhož dne propukly první střety s královskými vojsky na Malé Straně, vedené se střídavým úspěchem. Jejich výsledkem bylo zničení města a obě strany k němu přispěly stejným dílem (královští vydrancovali radnici a zapálili ji, pražané zničili Arcibiskupský palác). Polekaná regentka uprchla v doprovodu mladého Oldřicha z Rožmberka z Pražského hradu do Nového hradu u Kunratic; pokus o dobytí její rezidence se nezdařil.

6. listopadu, v době, kdy do Prahy docházely početné listy šlechticů vypovídajících nepřátelství Starému a Novému Městu jako městům vzbouřivším se proti vládě, dorazily sem i početné ozbrojené houfy poutníků s rodinami. Autory listů nebyli jen katolíci (jichž ovšem byla naprostá převaha), nýbrž i stoupenci husitství, například Čeněk z Vartemberka a tehdy ještě kališník Oldřich z Rožmberka. Dokládají, do jaké izolace se pražská města dostala, zejména v rozhodující složce panstva. Byla to vlastně první mobilizace straníků Zikmundových, třebaže zatím maskovaná spojenectvím s kališnickými předáky. Poprvé se spojili královi přívrženci ze všech krajů vskutku spontánně k bitvě o Prahu. Vedle organizátorů královského vojska (Viléma Zajíce z Házmburka a Jana Chudoby z Vartemberka) se v jejich řadách objevil i Čechův syn Jindřich z Vartemberka na Valdštejně, regentčin purkrabí v Hradci Králové, Mikuláš Zajíc z Házmburka seděním na Kosti, Zikmund a Beneš Děčínští z Vartemberka, Jan Krušina z Lichtenburka na Hostinném, Mikuláš Zajíc z Valdeka na Budyňi, Václav, Petr a Beneš ze Zvířetic, zemský písař Mikuláš Chudý z Lobkovic na Hasištejně, Berkové z Dubé (Hynek zvaný Hlaváč seděním na Lipé – dnešní České Lípě –, lužický fojt, Jindřich Berka zvaný Hlaváč seděním na Jestřebí, Jaroslav Berka seděním na Milštejně), Albrecht z Koldic seděním na Bílině, Jan Kaplíř ze Sulevic, Václav z Dubé seděním na Leštně, Jan Ptáček z Pirkštejna seděním na Ratajích, Jindřich z Elsterberka (držel Planou) a Bedřich a Hanuš z Kolovrat seděním na Libštejně a Krašově. Z moravských pánů se připojili Hašek z Valdštejna seděním na Uherském Ostrohu a Vilém z Pernštejna, z církevních hodnostářů pak olomoucký biskup Jan Železný a patrně i pražský arcibiskup Konrád z Vechty a kolem stovky zemanů; z měst se zúčastnila Kutná Hora, Čáslav, Kolín a Kouřim.

Pečeť Zikmunda Lucemburského
jako římského krále (1411–1433)

Jak silná byla vojenská pomoc opovědníků regentské vládě, která rovněž najímala žoldnéře, nevíme. Zdá se, že se účastnili blokády Prahy; na přístupových cestách zabavovali dovážené potraviny, jichž se vzhledem k rostoucím davům příchozích z venkova nedostávalo, a dobývali venkovské statky měšťanů. Snažili se také zamezit přístupu posil do města. O konkrétních akcích ve městě po demolování Malé Strany toho (kromě zmínek o střelbě a vzájemných výpadech) příliš nevíme. Na obou stranách vládlo napětí. Zejména na Starém Městě budily pokračující útoky venkovských radikálů na zařízení kostelů odpor a nesouhlas umírněných husitů a v královském vojsku propukaly rozmišky mezi českými a německými žoldněři. Vojenské síly ve městě se zdály vyrovnané: proti menšímu počtu královských profesionálních bojovníků stál větší počet nevalně vyzbrojených a nevycvičených městských branných sil. Vše šlo k zastavení bojů, v nichž nemohla žádná strana získat rozhodnou převahu. Dobýt Staré a Nové Město útoky přes Vltavu bylo nemožné. A na jediné možné řešení – vyhladovění Prahy neprodyšným obležením – nebylo na straně královské

Zlatá bula Zikmunda Lucemburského
jako římského krále (1411–1433)

rovněž dostatek vojska. Jednání mezi konšely a předními rádci královny Žofie se účastnili i Zikmundovi poslové, jejichž pobyt v Kutné Hoře je v této době bezpečně doložen. O koho jmenovitě šlo, však nevíme. Výsledkem jednání bylo uzavření příměří mezi radami Starého a Nového Města na jedné straně a mezi královnou Žofií s preláty a pány opovědivšími nepřátelství Praze; mělo platit od 13. listopadu 1419 do sv. Jiří 23. dubna 1420. Mezi účastníky příměří se uvádí pražský arcibiskup Konrád a olomoucký biskup Jan, z pánů pak Čeněk z Vartemberka, nejvyšší purkrabí, Jan Starší z Michalovic, Aleš Škopek z Dubé seděním na Dražicích, nejvyšší komorník, Oldřich z Rožmberka, Vilém Zajíc z Házmburka, Jan Starší z Hradce, Petr Konopištský ze Šternberka, Hynek Hlaváč Berka z Dubé a řada nejmenovaných pánů a hejtmanů. Podle Vavřince z Březové se královna s pány zavázala, „že bude podle možnosti v království českém bránit zákon boží a evangelickou pravdu a zvláště dá svobodu přijímání pod obojí způsobou; pražská obec se zase královně a pánům zavázala, že nebude ničít obrazy ani bořit kostely a kláštery a že postoupí královským Vyšehrad.

Proto Nové Město postoupilo po potvrzení toho příměří Vyšehrad...“ Rozhořčení poutníci potom podle téhož zpravodaje způsobili ještě mnoho škod, než Prahu opustili. Z poradí signatářů, kdy je mezi oba nejvyšší zemské úředníky vsunut Jan z Michalovic (který žádný úřad nezastával a ocitl se tak dokonce i před Oldřichem z Rožmberka, jehož rodu tradičně náleželo první místo), bychom mohli vyvozovat, že zmocněncem Zikmundovým byl právě on.

Příměří se vztahovalo pouze na pražská města, nikoli na jiná města či šlechtice. Znamenalo nepochybně novou situaci. Uvolnilo početné síly ozbrojeného husitského venkova k dalším válečným akcím a Kutnohorským poskytlo příležitost pokračovat v terorizování okolí. Přepadli Kouřim, stoupence kalicha odvěkli do Kutné Hory a po dvou měsících žalářování (počátkem ledna 1420) je vhodili do šachet. Tyto akce kutnohorských Němců přispěly podstatně v širší veřejnosti k ztotožnění odpůrců husitství s němectvím, k chápání Kutné Hory jako německého protipólu české Prahy, českého husitství a německého katolictví. Záhy tato identifikace dojde i literárního ztvárnění v *Hádání Prahy s Kutnou Horou*. Těsné spojení Kutnohorských se Zikmundovou stranou vyvolalo i podezření, zda Kutná Hora nepodniká tyto zločinné podniky přímo z rozkazu krále. Pro podobný názor však nemáme doklady; fanatismus a zavilost byly Zikmundově povaze cizí. Projevy krutosti, s nimiž se od mládí setkával v uherském dvorském prostředí, otupily sice jeho přirozený odpor k nim, pokud však sám ke krutosti sahal, pak vždy spíše jako k výstražnému až divadelnímu efektu. Stejně tak nemáme doklady pro to, že by se těmto excesům snažil sám zabránit nebo to přikazoval svým úředníkům.

S Kutnou Horou udržoval spojení Kolín, Čáslav a Kouřim, města zřejmě rovněž ovládaná německým patriciátem, i páni a zemané Čáslavského a Kouřimského kraje. S nimi (s Václavem z Dubé seděním na Leštně, Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna seděním na Ratajích, Petrem Konopišťským ze Šternberka, Mikulášem Divůčkem z Jemniště) se setkáváme mezi opovědníky Prahy nebo na výplatní listině straníků najatých k vojenské službě. Téměř polovinu opovědníků však tvořila šlechta ze severních Čech – páni z Vartemberka, Valdštejnové, Berkové z Dubé, páni z Michalovic a Zvířetic, Škopkové z Dubé a Koldicové. A patrně ne náhodou. Zdá se, že se po bojích o Prahu hlavní pozornost Zikmundova upřela k oněm oblastem Čech, jimiž měla procházet pomoc z ostatních korunních zemí či z říše. Strategický význam severočeské oblasti byl mimořádný. Hraničila s hornolužickým Šestiměstím, s bohatými městy, která byla vydatným zdrojem příjmů

královské pokladny i branným potenciálem, až po výhodné najímání žoldnéřů, osvědčivších se už v bojích o Prahu. V době, kdy Zikmund ještě nebyl českým králem, byla to právě jemu věrná severočeská šlechta, která mohla zprostředkovat spojení s Horní Lužicí jako základnou k jeho nástupu. Už v říjnu a potom i v listopadu 1419 sjednal Jan Chudoba z Vartemberka ve Zhořelci spolek Zikmundových straníků s Čeňkem z Vartemberka a jeho synem Jindřichem, Otou z Bergova, Mikulášem Zajícem z Házmburka, s Janem z Jenštejna seděním na Hrubé Skále a s lužickým fojtem (královským místodržícím) Hynkem Hlaváčem Berkou z Dubé.

Druhou pro Zikmunda strategicky významnou oblastí byly západní Čechy, tj. Plzeňský kraj, Loketsko a Chebsko, představující most k centrální oblasti Svaté říše římské. Právě k Plzni pochodovaly ozbrojené oddíly vedené Janem Žižkou, aby z tohoto města po nezdaru v Praze učinily středisko husitského hnutí. Plzeň, město střední velikosti (měla kolem 4 000 obyvatel) s převážně českým obyvatelstvem, tak vlastně teprve díky své úloze v revoluci nabyla mimořádného významu. Určitá izolovanost Plzeňska, žijícího jakoby pro sebe, se odráží i v tom, že mezi opovědníky Praze se setkáváme ze západočeského panstva (Švambergové, Rýzberkové, Kolovratové, Gutštejnové, páni z Elsterberka) jen s Jindřichem z Elsterberka a Bedřichem a Hanušem Libštejnskými z Kolovrat. Snad zde působil i pocit bezpečí pod ochranou plzeňského landfrýdu v čele s hejtmanem Bohuslavem ze Švamberka seděním na Krasíkově. Ten se, pokud už nebyl v této době přímo v Zikmundových službách, střetl s Žižkou u Někmeře nedaleko Plzně. Přestože měl značnou početní převahu (asi 2 000 jezdců i pěších) a disponoval i dělostřelbou, nepodařilo se mu zvítězit a musel ustoupit. Záhy potom oblehlo Plzeň početnější vojsko vyslané regentkou Žofií. Tak po prvním boji o Prahu došlo k první bitvě o Plzeň, trvající až do března příštího roku, a to pro vládu úspěšně.

Mimo moc Zikmundových stoupenců zůstávaly zatím jižní Čechy, jejichž důležitost bude záhy podtržena vznikem Tábora, a východní Čechy – Hradecký kraj.

III.

Za českou korunou (1419 – 1420)

Odvrátit katastrofický rozpad společenských řádů a státního ústrojí bylo z jeho hlediska možné jen za cenu ústupků a mocenských paktů s pány odlišného vyznání.

František Šmahel
v *Husitské revoluci* o Čeňkovi z Vartemberka

První kroky

Když Zikmund uzavřel po bojích s Turky u Železných vrat pětileté příměří, nic nebránilo tomu, aby se konečně vydal na cestu za svým dědictvím. 15. prosince 1419 vjel slavnostně s celým dvorem do Brna. Doprovázel jej nově jmenovaný nuncius biskup Fernando, který nastoupil na místo papežského legáta kardinála Jana, skonavšího v Uhrách. Na jeho bedrech ležela nyní povinnost uvést koncilní dekrety a papežské buly proti husitům v život. Do Brna na sněm po Vánocích povolal Zikmund regentku královnu Žofii s předními zemskými úředníky, purkrabí královských hradů, šlechtu z Čech a Moravy i zástupce královských měst. Ze šlechticů nezastávajících úřady se jednání zúčastnil Oldřich z Rožmberka, Hynek Krušina z Lichtenburka, Hynek Kolštejnský z Valdštejna a Oldřich Vavák z Hradce.

Ze skromných pramenů vyplývá, že během povánočního sněmu přijali přítomní šlechtici obou vyznání a zástupci královských měst po obvyklém slibu věrnosti a slibu příštího krále Zikmunda za českého krále a markraběte moravského. O obsahu tohoto slibu se kromě obligátního potvrzení zemských svobod a privilegií můžeme jen dohadovat. Protože na Moravě mělo husitství mezi šlechtou daleko větší oporu než v Čechách, zejména na jihozápadě a jihovýchodě země, je nepravděpodobné, že by si šlechtici nevyžádali závazek ponechání dobrovolného přijímání z kalicha až do vyřešení této otázky, jak král

slíbil ve svém poselství na podzim regentské vládě. Je také nepravděpodobné, že by obdobný slib odepřel české šlechtě.

Na rozdíl od šlechty, jež nebyla v žádném odboji proti panovníkovi (a to se týkalo i přívrženců husitství), jenom proti koncilu a papeži, pražská města se proti němu vzbouřila, a to žádný vladař nemohl ponechat bez trestu. Pražské poselstvo, které přijelo do Brna 27. prosince, přijal Zikmund po dvou dnech ve zvláštní audienci velmi nemilostivě a nechal je klečat déle, než bylo zvykem. Vyčetl delegátům všechny přehmaty, jichž se od převratu v létě roku 1419 dopustili, a nařídil, aby na znamení toho, že mu slibují poslušnost, odkládili všechny zátarasy v ulicích i zákopy proti Hradu a přijali zpět vyhnané mnichy a jeptišky. Nicméně nesesadil městské rady, nezakázal přijímání podobojí ani nežádal navrácení kostelů katolíkům. Je zřejmé, že vůči pražským městům postupoval velmi opatrně.

Jinak plně využil své pravomoci v obsazování úřadů ve prospěch katolíků. Vyměnil některé purkrabí na důležitých královských hradech. Tak na Karlštejně místo Jana z Miličina řečeného Sádlo dosadil Zdeslava Tluxu z Buřenic. Olomoucké biskupství jako léno České koruny potvrdil biskupu Janovi Železnému a vévodství opavské Přemkovi Opavskému. Před odjezdem z města provedl i změny v obsazení zemských úřadů. Na Moravě jmenoval zemským hejtmánem místo husity Petra Strážnického z Kravař jeho příbuzného Jindřicha Plumlovského z Kravař, jenž Zikmunda doprovázel už v Kostnici. Oba měli, opíraje se o moravská města, německá a husitství nepřátelská, spolu s olomouckým biskupem zajistit Zikmundově straně převahu v markrabství. Choulostivější bylo obsazení zemských a dvorských úřadů v království. Husitského magnáta Čeňka z Vartemberka, přestože na něj byly uvaleny nejtěžší církevní klatby, ponechal v úřadu nejvyššího purkrabího, a dokonce jej jmenoval místo královny Žofie místodržícím. Jeho sesazením by byl riskoval porušení statu quo v zemi – a ten zatím nutně potřeboval. Úřad nejvyššího hofmistra, nejpřednější mezi dvorskými úřady, obsadil západočeským šlechticem Jindřichem z Elsterberka, podkomořím jmenoval Václava z Dubé a mincmistrem Mikeše Divůčka z Jemniště. Dvorským sudím zůstal Albrecht z Koldic. Mezi zemskými úředníky zůstali patrně i Zikmundovi další stoupenci – nejvyšší komorník Aleš Škopek z Dubé a zemský písař Mikuláš zvaný Chudý z Lobkovic. Protože Čeněk z Vartemberka měl Zikmunda doprovázet na další cestě, byli jeho spoluvladaři (kteří se vrátili do Prahy) jmenováni nejvyšší hofmistr Jindřich z Elsterberka a podkomoří Václav z Dubé; rezidenci podkomořního se stal Vyšehrad.

Pisanello (Antonio Pisano):
Zikmund Lucemburský s odznakem dračího řádu
(Paříž, Louvre)

(40)

Pisanello (Antonio Pisano):
Zikmund Lucemburský v čepici, kresba kolem roku 1433
(Paříž, Louvre)

(41)

O bezpečnost Pražského hradu pak pečovali přední Zikmundovi straníci – Jan Chudoba z Vartemberka seděním na Ralsku, Zikmund Děčinský z Vartemberka a Vilém Zajíc z Házmburka.

To, jak byl v Brně Zikmund přijat za krále, vybočovalo z běžných zvyklostí: čeští králové přijímali „hold“ vedlejších zemí teprve po korunovaci, zde tomu bylo naopak. (Česká šlechta toho záhy využije k zpochybnění brněnského aktu.) Zatímco pražské poselstvo, vrátivši se 4. ledna 1420 do Prahy, Zikmundovy příkazy za škodolibé radosti pražských Němců, větvíčích v tom změnu situace, neprodleně provedlo, Zikmund se vydal se svým dvorem do Vratislavi; do města dorazil 5. ledna. Pro vstup do Čech neměl dost branných sil, pro vstup do Prahy musel ostatně vyčkat na konec příměří. Byl však už pevně rozhodnut zvrátit situaci vojenskou silou a tu mu vedle Lužice a Slezska měla poskytnout říšská knížata. Pro cestu do Vratislavi se rozhodl i proto, že zde musel řešit důležitou otázku nejen uherské, nýbrž i české zahraniční politiky – vztah k jagellonskému Polsku. Ten stál a padal s rozhodčím výrokem, jenž se od něho očekával ve sporu mezi řádem německých rytířů a Polskem. Do Vratislavi svolal Zikmund říšský sněm, na němž si chtěl zajistit příslib pomoci. Už před jeho příjezdem se do města sjeli papežští legáti (Fernando, biskup z Lukky, a Jakub, biskup ze Spoleta), kurfiřti (markrabě braniborský Fridrich a saský vévoda Albrecht, vévodové Jindřich a Jan Bavorští, míšeňská markrabata Fridrich a Bernard, norimberský purkrabí Jan z Hohenzollernu, bratr braniborského kurfiřta), četní říšští biskupové a zástupci více než třiceti měst, z domácí strany pak slezští vévodové. Zikmunda, k jehož dvoru se na cestě připojila i královna Barbora, ve Vratislavi už netrpělivě očekávalo poselstvo řádu i polského krále; hned druhého dne byl nucen vyhlásit své rozhodnutí.

Vztah české politiky k Polsku byl ve 14. století spojen s jejím vztahem k řádu německých rytířů v Prusku. Jan Lucemburský náležel k jeho předním příznivcům, Karel IV. sice rytíře na českém území i v říši rovněž podporoval, ovšem k jeho pruskému státu byl zdrženlivý. Václav IV. i Zikmund řád v jeho válce s Polskem podporovali. Toruňský mír z roku 1411, v němž byli rytíři poraženi, neodpovídal válečným výsledkům. Polsko proto usilovalo o jeho změnu. Zikmundova podpora řádu vedla ke krátké polsko-uherské válce, ukončené mírem v Lubovni roku 1412. Uzavření spojení mezi polským králem Vladislavem II., litevským velkoknížetem Vitoldem a Zikmundem, tehdy už římským králem, znamenalo obrát v dosavadních vztazích. Zikmund byl získán pro myšlenku revize toruňského míru pokojnou cestou.

V novém jednání měl řád odstoupit Polsku Gdaňské Pomořany a Chelmisko, Žmud pak trvale Litvě. Vzhledem k dosavadním Zikmundovým vztahům k řádu se měl Zikmund ujmout rozhodování sporu. Ještě téhož roku sice v Budině toruňský mír potvrdil, avšak s tím, že o sporných otázkách se bude ještě dále jednat. Jednání se pro různé procedurální spory nehýbalo z místa. Zikmund se je snažil přenést na fórum kostnického koncilu, kde polská delegace podporovala jeho reformní plány. Pro koncil byl však spor záležitostí okrajovou a komise k tomu určená se jím začala zabývat až v dubnu 1415. Zikmund, jenž měl v té době jiné starosti, na řešení ani příliš nenaléhal, aby si nekomplikoval své postavení. Vztahy Polska k nově zvolenému papeži Martinovi V. nebyly zrovna nejlepší, a proto Vladislav i Vitold, ale i velmistr řádu, začínajícího se obávat o svůj osud, nadále naléhali na arbitráž Zikmundovu. A Zikmund, jenž nechtěl svěřit rozhodnutí papeži, tuto úlohu nakonec přijal. Vzhledem ke kolujícím pověstem o tajné úmluvě mezi Zikmundem a Vladislavem, že výrok bude Polsku příznivý, se zdálo, že osud řádu je zpečetěn. To však nikdo netušil, že vzplane husitská revoluce, k jejímuž potlačení bude Zikmund potřebovat účinnou zahraniční pomoc. A tu mu mohla poskytnout jedině říšská knížata a kurfiřti, ve svých listech už několik let naléhající, aby vystoupil ve prospěch řádu. Zikmund se proto rozhodl pro zásadní obrát: svým výrokem potvrdil toruňský mír a vyšel tak vstříc německým rytířům.

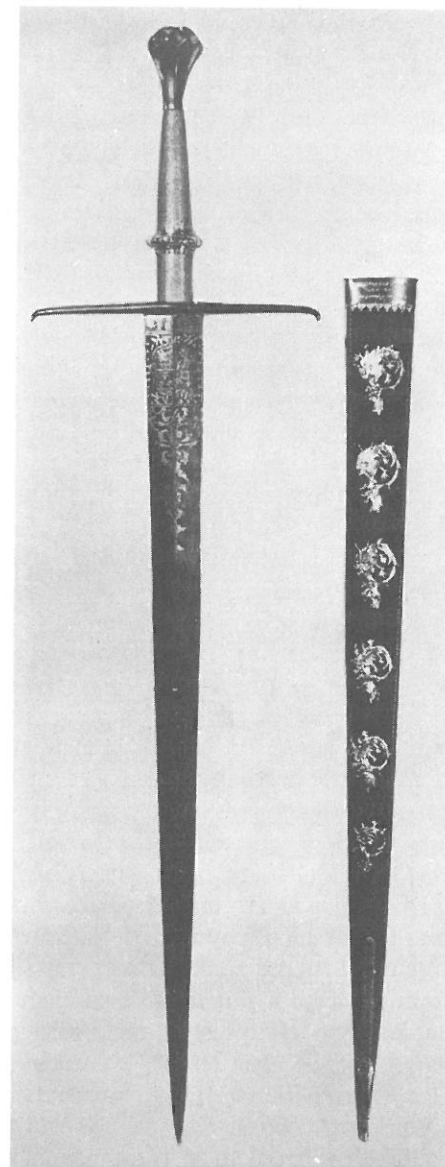
Polská diplomacie se v změněném kurzu Zikmundově nedovedla orientovat. Reprezentativní poselstvo v čele s hnězdenským arcibiskupem Mikulášem Trařbou, očekávající splnění polského požadavku, nemohlo pochopit, že je poraženo. Své rozhořčení dávali najevo i Vladislav a Vitold. Když se podle kronikáře Jana Długosze dozvěděli o výsledku, oba „řičeli jako lvi“. Marně naléhali na Zikmunda, aby výrok změnil, ale ten se vymlouval na nátlak „Vlachů“, tj. papežských legátů. Rozzlobení polští poslové chtěli okamžitě a bez rozloučení s králem odejet, ale Zikmundova výmluvnost je nakonec odvrátila od nezdvořilosti. Situace radila k rozvaze. Polský král vyslal další poselstvo s návrhem záležitost ještě uvážit. Je možné, že nejistota z dalšího vývoje v Čechách doporučovala umírněnost. Zato Vitold, vzdálený od dění ve střední Evropě, Zikmundův výrok odmítl. Vratislavský výrok přivodil izolaci Polska a dovedl je na rozcestí. Dosavadní spojenecké svazky pro ně ztratily smysl; to se týkalo i vztahu ke skandinávské Kalmarské unii, když Erik Dánský přešel na Zikmundovu stranu v naději, že jako rozhodčí podpoří jeho nároky na Holštýnsko. I polská diplomacie udělá obrát. Dává se na cestu smíru s dosavadním

nepřítelem – braniborským kurfiřtem Fridrichem, považovaným za vlastního původce Zikmundova výroku. Sjednává zasnoubení jeho syna Fridricha s Vladislavovou dcerou Hedvikou. Očekává se, že Braniborsko by ve vlastním zájmu nebránilo Polsku udeřit vojensky na řád, což se později potvrdilo.

Cestou války

10. února 1420 dal Zikmund rozeslat do všech krajů oběžník, určený všem prelátům, pánům, rytířům, poddaným, purkmistrům, městským radám a purkrabím hradů, v němž se poprvé tituluje jako český král. Dává v něm na vědomí, že se ujímá vlády v dědičném království českém, rozvráceném zejména v otázkách víry, což nebývalo za času jeho otce Karla a ani není známo v celém křesťanstvu. S radou a pomocí duchovních a světských knížat – píše – je jeho královskou povinností obnovit řád a poslušnost k římské církvi, jak tomu bylo za císaře Karla. Proto přikazuje stranit se vikleřů, v Plzni, Písku, v Hradci a jinde, kde se shromažďují, neposkytovat jim žádnou pomoc a nespolečovat se s nimi, nepřijímat novou víru, řídit se příkazy církve a nepřipouštět žádné nepokoje a rozbroje. Kdo by se protivil, bude po zásluze potrestán. Kde nebudou stačit místní síly, necht' se obrátí o pomoc na hejtmany Čenka z Vartemberka, nejvyššího purkrabího, Jindřicha z Elsterberka, nejvyššího hofmistra, a Václava z Dubé seděním na Leštně, podkomořího. Kdo se nepodrobí, bude potrestán na životě a statku.

Obecná díkce Zikmundova oběžníku byla záhy konkretizována. Zikmundovo vystupování na veřejnosti mívalo často ráz okázalých divadelních představení, jejichž jednotlivá jednání skrývala hlubší symboliku. První z takovýchto podívaných byla poprava 23 účastníků převratu (svržení městské rady) ve Vratislavi z roku 1418, převážně cechovních řemeslníků. Král Václav, obdobně jako v Praze, z povstání vzniklou novou radu potvrdil, Zikmund však takovou vzpouru nemínil ponechat bez exemplárního potrestání. Otřesná podívaná nebyla určena jen Vratislavi, nýbrž zřejmě myšlena jako výstraha Praze; naznačovala, že i tam by král mohl obdobně postupovat. Takto také byla tato událost Prahou pochopena. Záhy nato následoval další odstrašující čin: poprava novoměstského měšťana Jana Krásky, který přijel do Vratislavi na výroční trh. Zikmund jej údajně sám poznal, dal zatknout a předal nunciu Fernandovi, jako vykonavatelí papežových bul roku 1418 pověřenému i výkony inkvizice nad stoupenci husitství.

Meč císaře Zikmunda;
na pochvě jsou odznaky dračího řádu (1410–1416) s mladšími doplňky
(York, radnice)

Spolu s Krásou byl zatčen student pražské univerzity Mikuláš, podle jednoho pramene nesoucí pozdravný list pražského vysokého učení Zikmundovi, podle jiného pramene list pražanů s žádostí o „slyšení“. Protože ani mučení nepřinutilo žádného z nich přistoupit na články odsuzující učení Husovo a přijímání z kalicha, byli vydáni „ramenu světskému“, jímž byl jako pán města Zikmund, a odsouzeni k trestu smrti – měli být smýkáni koňmi po ulicích města až za brány a pak upáleni. Závažný pramen určený k informaci pozdějšího basilejského koncilu označil za původce výkonu trestu nuncia Fernanda, horlivě se aktu účastnivšího. Poté co se student Mikuláš před popravou zřekl své víry, poslal jej Zikmund zpět – podle jednoho svědectví měl pražanům doručit příkaz, aby nejdříve odzbrojili; Krása podstoupil mučednickou smrt. Obě tyto události vstoupily záhy do seznamu bodů obžaloby Zikmunda jakožto podkladu proti jeho přijetí.

V neděli 17. března 1420, třetí den po Krásově popravě, dal papežský nuncius vyhlásit bulu papeže Martina V. „*Omnium plasmatoris Domini*“, vyzývající ke křížovému tažení proti viklefismu a husitství. Kolem této buly zůstávají některé nejasné otázky. Křížovou válkou hrozil už koncil kostnický a poté papež ve svých bulách z roku 1418, nicméně dva roky se nic nedělo. Důvod toho musíme hledat především v samotné situaci papeže, který se těžko prosazoval – vždyť se ještě roku 1420 neodvažoval ani vkročit do Říma. Kromě toho jej o vyhlášení kruciáty (křížové výpravy) zatím nikdo nežádal, a papež potřeboval k utvrzení své autority doklad své aktivity v potírání bludů. Bula chválila Zikmunda, na základě zpráv věrohodných osob a rostoucí pověsti o tom, co dosud s vynaložením velkých prostředků podnikl k vyhubení „viklefiſtů, husitů a ostatních“, který nyní žádá o přispění k zrádnému zakončení díla. Ukládá proto všem králům, vévodům, knížatům a jiným světským vrchnostem jakož i městským radům, aby přispěli k vyhubení uvedených kacifů, že jim za to budou odpuštěny hříchy. Nařizuje pak všem arcibiskupům, biskupům a jiným prelátům, jež o to král Zikmund požádá, vybízet ve všech místech lid k přijetí kříže na znamení účasti boje s kacifstvím. Těm, kdo tyto výzvy uslyší, mělo rozhodování usnadnit udělení sta dní odpustků z pokání uloženého jim v řádné zpovědi. A těm, kdo výzvu přijmou a budou kněžimi označeni symbolem kříže, ať už vytáhnou do boje na vlastní útraty nebo do války za sebe najmou jiné či budou bojovat sami na útraty jiných, pokud se vyzpovídají a projeví lítost, se mělo dostat plného odpuštění hříchů. Týkalo se to nejen takových hříchů, jako bylo násilí na klericích a řeholnicích, paličství a svato-krádeže, ale i hříchů, jejichž rozehřešení bylo vyhrazeno pouze papeži.

Pisanello (Antonio Pisano):
papež Martin V. podle Gentileho da Fabriano
(Rotterdam, Museum Boymans)

Ačkoli se bula odvolávala na Zikmundovu žádost o ni, prameny to nedokládají. Už zmíněná informace, kterou měl k dispozici později basilejský koncil, uváděla, že vydání buly bylo dílem iniciativy nuncia Fernanda. Nelze vyloučit, že se na něm spolupodíleli i další z mužů prahnuoucích po nejradikálnějším řešení, patrně i olomoucký biskup Jan Železný, snažící se tak přimět Zikmunda k rozhodnému kroku. Z toho, co víme z pozdějších zpráv, lze považovat za jisté, že české

panstvo nebylo myšlené křížové výpravy nakloněno z mnoha důvodů. Vedle obav ze zrušení statků ležících ve směru tažení sehrálo u nich nemalou roli jistě i pohrdání křížáky jako převážně neurozenými lidmi pochybné existence, a navíc ještě cizinci. Pohrdali jimi patrně stejně, jako pohrdali sedláky bojujícími ve vojsku táborů. Křížové tažení, ale i jakákoli zahraniční vojenská akce zmenšovala vliv českého panstva na Zikmunda. Kdy se zprávy o vyhlášení buly dostaly do Prahy, nevíme. V Čechách se tak stalo až daleko později: teprve 16. srpna 1420 byla v Kutné Hoře na královu žádost přítomnými preláty uvedena ve známost. Ani v říši se se zveřejněním buly všude nespěchalo: řízenský biskup ji vyhlásil až 19. prosince 1420, a to k podpoře obrany Bavorska před možným vpádem husitů.

Ať je tomu jakkoli, Zikmund se za křížové tažení postavil a uvedl celou jeho organizaci v chod. Obecný soud historiků zní, že se bez ohledu na to, že nyní už nemohl jednat jinak, dopustil velké chyby. Revoluční vlna se už zvedla natolik, že bula nemohla mít odstrašující účinek, zejména na Prahu; tu ve skutečnosti vehnal v náruč revoluce. Kruciáta se musela jevit jako tečka za předcházejícími událostmi – exekucí vratislavských řemeslníků a popravou Krásovou. Nahrávala radikálním husitům brojícím už dříve proti jakýmkoli jednáním se Zikmundem, ženoucím se do ozbrojené konfrontace, a brala naději těm, kdo ještě doufali v možnost kompromisu. Křížové tažení bylo pro Zikmunda výhodné z hlediska jeho financí: rozmnožovalo jeho vojsko o svého druhu dobrovolníky. Křížáci bojovali, jak vysvítá z buly, buď na vlastní útraty, či byli najati těmi, kdo sice přijali kříž, ale osobně bojovat nechtěli, prakticky pak vedle slibovaných výhod na onom světě za podíl na válečné kořisti. Vojenský efekt byl však velkou neznámou, politické riziko se projevilo brzy.

Organizace výpravy si vyžádala čas, stejně jako pomoc říšských knížat a měst. Zikmund se proto nejdříve orientoval na prostředky vlastní. Už 7. března vyzval Šestiměstí, aby se připravilo k výpravě do Čech, a podkomoří Václav z Dubé vymáhal berni z klášterů a královských měst v Čechách. Svídnice, kam Zikmund přibyl 4. dubna, byla určena jako shromaždiště branných sil z bezprostředních slezských vévodství i od piastovských vévodů. Velkým Zikmundovým úspěchem byla kapitulace Plzně (25. března); město se vzdalo do rukou Václava z Dubé s podmínkou svobody kalicha a svobodného odchodu Žižkových oddílů. Plzeň se tak (vedle Kutné Hory) stala hlavní oporou královské moci v strategicky důležité západočeské oblasti. Vznik Tábora sotvakdo v této době byl schopen rozpoznat jako vyvážení tohoto úspěchu. Neukázněnost Zikmundových straníků, kteří nedbajíce do-

hody o svobodném odchodu, napadli v čele těžkooděnců slabý houf Žižkův u Sodoměře, skončila fiaskem.

Okamžitou reakcí pražských radikálů, vedených Janem Želivským (právě v této době ve svých kázáních brojí proti Zikmundovi jako pověstné „šelmě ryšavé“, tj. rudému draku z Apokalypsy), byla schůze staroměstských a novoměstských husitů, svolaná duchovními na Staroměstskou radnici 3. dubna za účasti konšelů i univerzitních mistrů. Přítomní se zavázali k obraně kalicha i za cenu života a statků a zvolili pro obě města (Staré i Nové Město) po čtyřech hejtmanech pro vojenské záležitosti. Byl to nový projev vzpoury proti královské moci, jenž ztěžoval možnost nějaké dohody a který Zikmund nemohl tolerovat. Někdy poté, ještě však před příchodem Čeňka z Vartemberka do Prahy, se městské rady obrátily s plamennou výzvou na ostatní husitská města k uzavření dohody o boji proti křížákům. Jejich manifest, zaměřený proti církvi a proti křížákům, byl prodchnut silným nacionalismem. Vyčítal papeži, že povolal proti Čechům „nepřátely naše přirozené Němce okolnie“. O Zikmundovi se vůbec nezmiňuje. To se však záhy mělo změnit.

Obojaká hra Čeňka z Vartemberka

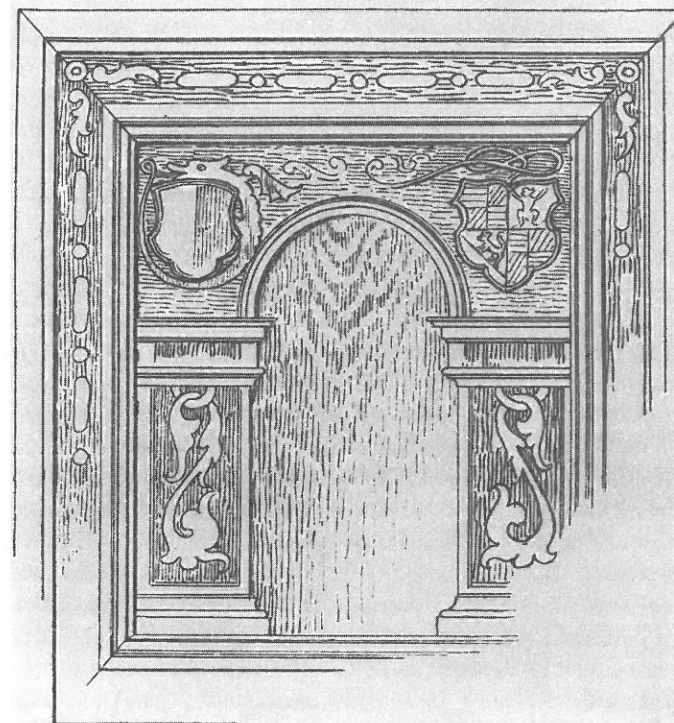
Obrat vyvolal návrat nejvyššího hejtmána království Čeňka z Vartemberka do Prahy 15. dubna a jeho spojení s pražskými husity; i on tedy nastoupil cestu vzpoury proti králi. 17. dubna využil nepřítomnosti svého zástupce v hejtmanství Viléma Zajíce z Házmburka (ten odejel z Pražského hradu na své statky, zanechav zde jen Jana z Vartemberka a Zikmunda Děčínského z Vartemberka), pozval oba své nic netušící příbuzné na oběd a dal je zajmout. Obsadil Hrad svými lidmi a vydal jej pražanům. Dal zabavit poklady nacházející se v sakristii a věži katedrály i v jiných domech na Hradě, kam si je uschovali pražští měšťané. Termín tohoto činu nezvolil náhodně. Dnem 19. dubna začínala velká pražská pout' „ukazování ostatků“, jež vždy přilákala velké množství návštěvníků z okolí. To byla příležitost k co největšímu zveřejnění převratné události. Navíc se podle dřívějšího provolání městských rad měly při této příležitosti v Praze sejít zástupci dalších královských měst odhodlaných k boji. Je pravděpodobné, že do Prahy přijela i skupina pánů blízkých Čeňkovi (jistě to je o Oldřichovi z Rožmberka) a několik příslušníků nižší šlechty z okolí.

Svědectvím obratu situace byly manifesty rozeslané 18. a 20. dubna 1420 z Prahy v češtině i němčině na všechny strany, které se podstatně lišily od nedávného provolání pražských městských rad. Manifest vydal

„Čeněk z Vartemberka, nejvyšší purkrabí Koruny a Království českého, Oldřich z Rožmberka a jiní páni, Praha město, rytíři, panoši i jiná města“ a byl určen všem, kdo jsou povinni věrností Koruně a království českému. Vyzýval je, aby odepřeli poslušnost Zikmundovi jako českému králi i jeho úředníkům, protože „není ještě pány českými za krále volen ani k Českému království korunován, ale království a jazyka českého jest veliký a ukrutný nepřítel“. Toto obvinění dokládá manifest devíti žalobami: potupil království bezdůvodným nařčením z kacířství, zvláště pro přijímání podobojí, ačkoli je ustanoveno Kristem; dal vyhlásit k hanbě království křížové tažení a k hanbě a potupě českého jazyka* upálit ve Vratislavi nevinného člověka; přikázal Kutnohorským házet do šachet ty, kdo přijímají pod obojí způsobou, takže zde víc jak tisíc Čechů zahynulo; zcizil Koruně markrabství braniborské a protiprávně vydal olomoucké biskupství velkému hanobiteli českého jazyka (tj. Janu Železnému); ve Vratislavi dal postínat mnoho lidí a uzavřel smlouvu s Janem (Hanušem), synem Ruprechta III. Falckého, nepřítelem Koruny české; k potupě Koruny a českého jazyka dal upálit Jana Husa bez ohledu na glejt, jež mu vydal. Těm, kdo by bez ohledu na tyto důvody chtěli být poslušni Zikmunda jako českého krále, propadnou „čest i hrdla i ... zboží pro nezachování věrnosti své přirozené jazyku svému českému i Koruně“. V závěru manifestu je připojen program husitů o čtyřech člancích. První tři předznamenávají pozdější články „pražských artikulů“, čtvrtý místo pozdějšího trestání smrtelných hříchů požaduje „obecné dobré království a jazyka našeho českého a očištění od zlé a křivé pověsti“. V textu není žádná zmínka o tom, že by šlo o nějaké usnesení sněmu či sjezdu, jak se domnívala většina historiků. Na takováto jednání nebyl čas, a zejména dostatečný počet nejlivnější složky – panstva (vedle Čenka je jmenován jen Oldřich z Rožmberka) – a zřejmě ani větší počet nižší šlechty. Příznačné je, že Praha je uváděna před rytíři a panoši a samozřejmě i před ostatními městy (kterými, manifest blíže neurčuje). Autoritativnost manifestu podpírala pouze skutečnost, že na čelném místě je jmenován nejvyšší zemský úředník a – což nebylo uvedeno – Zikmundem určený nejvyšší hejtmán země jako místodržící.

Ze státoprávního hlediska mělo v manifestu největší váhu zdůvodnění odepření poslušnosti Zikmundovi: že totiž dosud nebyl českými pány zvolen ani nebyl korunován. Charakterizovalo situaci jako uprázdňení trůnu a ponechávalo zcela stranou otázku dědických nároků.

* Ve staré češtině je „český jazyk“ synonymem pro „český národ“.

Vartemburský znak s odznakem dračího řádu, jež Zikmund Lucemburský udělil Čenkově z Vartemberka (zámek Hrubý Rohozec, portál z roku 1612)

Druhý důvod odepření poslušnosti – Zikmundovo nepřátelství k českému národu a jeho království – byl jenom podpůrný a měl spíše charakter jakéhosi „vydědění“. Manifest tak odhalil skutečnou slabinu Zikmundova postavení. Zikmund se vskutku mohl opírat pouze o dědický nárok a o přijetí ve vedlejších zemích, což však nemohlo nahradit přednostní přijetí v království a v jeho hlavním městě. Že byli holdování v Brně a Vratislavi přítomni i někteří čeští páni, individuálně složivší slib věrnosti, se nemohlo rovnat korporativnímu holdu v Praze. S vypovězením poslušnosti a odepřením českého trůnu Zikmundovi logicky souvisela otázka, koho na český trůn povolal místo něj. Mohl to být jen někdo, kdo by byl svým mocenským postavením zárukou před očekávanou Zikmundovou odvetou a kdo by mohl

mít z různých důvodů bytostný zájem o lucemburské dědictví. Čeněk z Vartemberka, který byl osobně přítomen střetu Zikmunda s polským králem Vladislavem při vratislavském rozhodčím výroku, nalezl vhodného kandidáta právě ve Vladislavovi. Z ojedinelého pramenného svědectví polského kronikáře Jana Długosze známe jen jméno posla Verneru z Rankova, který jménem Čenka a Oldřicha z Rožmberka tlumočil králi Vladislavovi v Kowali ve dnech 18.–25. května nabídku české koruny a ujištění, že Čechové jsou odhodláni nepřijmout vládu nehodného Zikmunda. Jak tato jednání dopadla, nevíme, ani nic bližšího o poslovi. Šlo patrně o rytíře ve službách Oldřicha z Rožmberka (jedna ves Rankov se nachází u Trhových Svin), případně Čenka z Vartemberka, pána na Lipnici (Rankov na Chotěbořsku).

Obsazením Pražského hradu byla fakticky porušena smlouva o příměří (mělo platit do 23. dubna) a dala se očekávat odvetná opatření. Zikmund 30. dubna 1420 opustil Svídnici s oddíly zde shromážděnými (zřejmě slezskými kontingenty a snad i oddíly uherskými) a dal se na pochod na Kladsko a odtud na Náchod; 3. května stanul před Hradcem Králové. Město, jehož bojové oddíly se vypravily Praze na pomoc, se bez odporu vzdalo. Zikmund sesadil dosavadní husitskou radu a nahradil ji katolíky, tedy Němci. Nuncius Fernando přijímal na milost všechny, kdo se vzdali kalicha. Hejtmanem města se stal Aleš Holický ze Šternberka. Snad už z Hradce se Zikmund obrátil na míšeňského markraběte Viléma, bratra Fridricha I. Bojovného, s žádostí o vojenskou pomoc. Za shromáždění dalších vojenských oddílů byla určena Kutná Hora. Počítalo se s příchodem branných sil české šlechty, dosud věrných měst a patrně dalších posil z Uher a z říše. Do Prahy vyslal král poselstvo – Čenkovu náměstka v hejtmanství Viléma Zajíce z Házmburka a Arnošta Flašku z Pardubic (syna Smila Flašky, známého autora *Nové rady*) seděním na Rychmburku (u Skutče) – s návrhem dvoutýdenního příměří. Pražané se pro nesmiřitelné postoje radikálů a konzervativců neshodli na žádné odpovědi, takže poslové se obrátili na Čenka: v případě, že Čeněk vydá Hrad, bude mu odpuštěno a král povolí na jeho statcích kalich až do definitivního rozhodnutí této otázky pro celé Čechy. Čeněk s návrhem souhlasil a poslové se vrátili zpět ke králi. Získali jeho souhlas; výsledek pak 5. května oznámili v Praze; zde se sešli vedle Čenka i s některými konšely, jimž dávali najevo, že Zikmund je ochoten uspořádat „slyšení“ o kalichu. Druhého dne o této nabídce jednaly rady obou měst a rozhodly vyslat ke králi poselstvo. Než však stačily oznámit toto rozhodnutí královým poslům, roznesla se ohromující zpráva: Čeněk ráno 7. května bez dohody s pražany

vydal Hrad do rukou Viléma Zajíce z Házmburka a podkomořího Václava z Dubé.

Důvody obou překvapivých činů Čenkových – že se postavil do čela odboje proti Zikmundovi, navrhl jeho sesazení a po sedmnácti dnech své spojence zradil – zaměštnávaly historiky mnoha generací a přehled jejich názorů by vydal na celou kapitolu. Poměrně pochopitelné je Čenkovu spojení s husitskou Prahou. Byl považován za hlavu husitského panstva a jako takový se těšil respektu i u Zikmunda, jemuž nevadilo, že na něj byla uvalena nejtěžší církevní klatba. V době, kdy byl ve Vratislavi zahájen inkviziční proces skončivší Krásovou popravou, vyznamenal Zikmund kacíře Čenka členstvím v řádu draka, který založil pro úzký kruh nejvyšší evropské feudalit. (Je pravděpodobné, že Čeněk před očima nuncia a dalších vysokých prelátů přijímal se svou družinou z kalicha.) Zikmund se patrně zároveň i Čenka obával, a proto zcela logicky svého místokrále v Čechách do země nepustil a ponechal jej pro jistotu ve svém doprovodu. Nelze pochybovat o tom, že právě od Čenka očekával, že přiměje české pány, aby mu vybojovali pokojný vstup do království, bez vojenské moci z ciziny, jak o tom psal později polskému králi. Nevíme, jak si představoval při této možnosti vyrovnání jejich husitské části s církví. Sám zcela vlažný k náboženským otázkám, pravděpodobně nechápal, že je možné brát je vážně, dokonce „až do těch hrdel“. Proto patrně sám věřil, že ani církev, je-li to v zájmu světské moci, je brát tak vážně nemusí a může učinit nějaké ústupky. Jako politický pragmatik byl mužem kompromisu. Není vyloučeno, že Čeněk jako stoupenec umírněného husitství, lpícího především na kalichu (v seznamu stížností na Zikmunda v zmíněném manifestu je vina na upálení Husově uvedena až na posledním, devátém místě), v něm tyto naděje upevňoval. Vartemberkův rozchod se Zikmundem nesusouvisel zřejmě ani tak s pohoršením nad popravou Krásovou, jak se někteří domnívají, jako spíše s vyhlášením křížové výpravy. Je pravděpodobné, že Čeněk před vysláním křížáků Zikmunda varoval a že Zikmund mu v této věci přislíbil vyhovět. V anonymním listu, který v Praze v dubnu toho roku koloval, se ve směsici protichůdných zpráv o represáliích, které chystá král, objevuje i zpráva o tom, že prý od křížové výpravy upustil. Víme-li, že vyhlášení kříže bylo spíše dílem kuriální politiky a ctižádosti nuncia Fernanda než Zikmundovým, nelze vyloučit, že se Čeněk vyhlášením kříže cítil podveden, že v tom viděl zradu českého panstva, a odpověděl zradou. Chápaje dosah roztržky mezi Zikmundem a Vladislavem, vsadil na vysokou hru: nechce-li Zikmund, dovede české panstvo na český trůn bez křížáků Vladislava.

Měla to být poslední výstraha daná Zikmundovi? Jestliže ano, pak se pan Čeněk přepočítal. Zikmund nemohl couvnout, ani kdyby byl chtěl.

V tomto poznání snad můžeme spatřovat výklad zdanlivě složitější otázky Vartemberkovy kapitulace. Musel patrně zvažovat šance odboje a v jeho pohledu se objevily malé. Třebaže jeho výzva nebyla bez ohlasu, sotva odpovídala jeho představám. Vyšehrad nebyl dobyt a husitská pevnost ve východních Čechách – Hradec Králové – se vzdala Zikmundovi. Nelze vyloučit, že ani v Praze se pan Čeněk necítil příliš dobře. Až na Hynka Krušinu z Lichtenburka a Hynka z Valdštejna seděním na moravském Kolštejně se nikdo z panstva k obraně Prahy nepřipojil. Naopak do Prahy došlo 364 opovědných listů šlechty a řady moravských měst, jejichž žoldnéři táhli na pomoc Zikmundovi. Pražští radikálové Čeňkovi sotva důvěřovali a bratrství ve zbrani s předššími drsnými bojovníky z východních Čech, kteří předtím vypálili klášter v Mnichově Hradišti, mu sotva vyhovovalo. Když byl velitelem vojenské hotovosti Prahy zvolen Hynek Krušina z Lichtenburka, dalo se očekávat, že na sebe strhne vedoucí postavení on. Není proto divu, že Zikmundova nabídka přišla panu z Vartemberka vhod.

Po Čeňkově odpadnutí byla nabídka příměří zprvu odmítnuta, nicméně pražská obec krátce potom schválila vyslání nového poselstva k Zikmundovi, aby z jeho úst vyslechlo konkrétní návrhy, a uzavřela šestidenní příměří s posádkami obou pražských hradů. Zatímco Čeňkova zrádcovská korouhev byla přibita na pranýř, rozvášněný dav se ještě předtím 8. května pokusil dobýt Hrad, z něhož však už Vartemberk stačil kořist zabavenou dříve prelátům a uprchlým měšťanům odvézt. I útok na Hrad ztroskotal. V odvetu vypálili pražané Strahovský klášter a augustiniánský konvent u Sv. Tomáše na Malé Straně. Za všeobecné nejistoty opouštěli malostranští husité hromadně město se všemi zásobami, katolíci prchali na Hrad, město samo pak bylo zapáleno.

Osudové jednání v Kutné Hoře

Zikmund s celým dvorem přibyl 13. května do Kutné Hory a patrně se ubytoval ve Vlašském dvoře. Kutná Hora, výhodně položená, neboť umožňovala rychlý styk s vedlejšími zeměmi Koruny, které byly Zikmundovi oporou, a proto vhodná jako konečný cíl četných poselstev, se potom na dva týdny stala jeho rezidencí. Usadila se v ní i královská kancelář. Především však byla Kutná Hora hlavním zdrojem finančních prostředků. Podle zprávy německé kroniky Burcharda Cínka

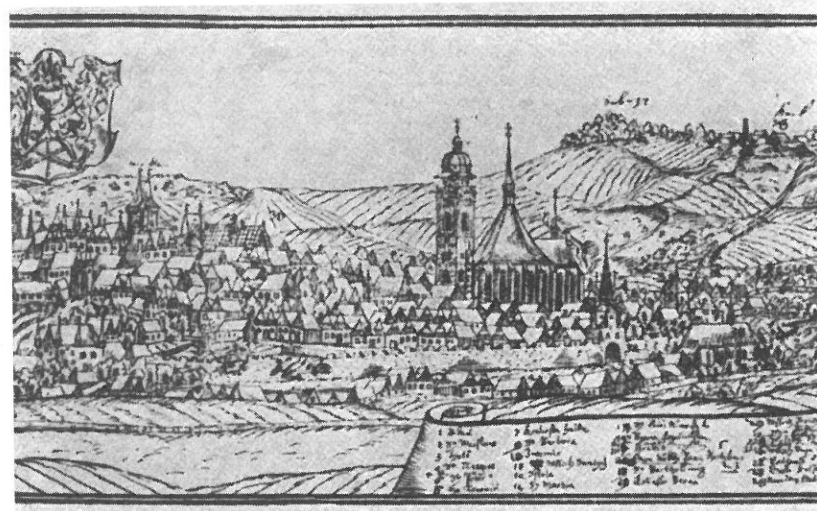
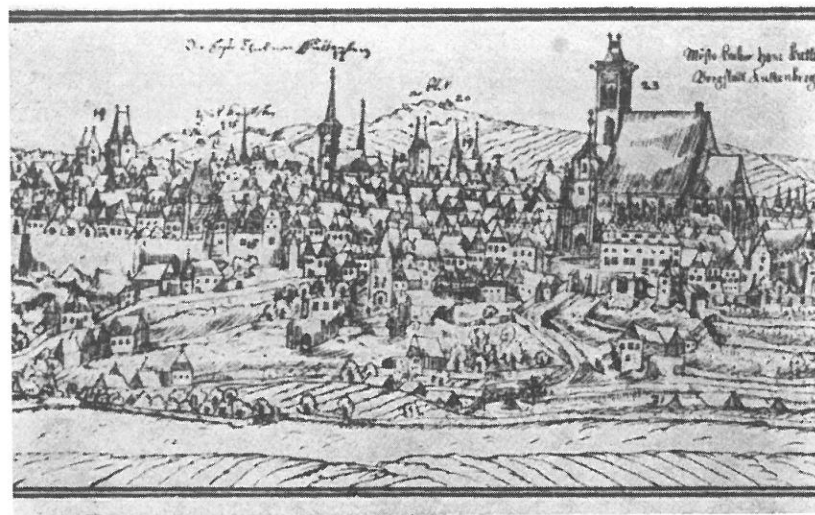
dostával král z kutnohorské mincovny týdně přes 1 000 kop českých grošů. Podle pozdější stížnosti adresované čáslavskému sněmu vytěžil Zikmund ze zdejších dolů za necelého půl roku stříbra pro ražbu 30 000 kop grošů. Jaká byla skladba vojska, již zde král disponoval, nevíme. Běžně uváděný počet 20 000 mužů je patrně přehnaný. Vedle už zmíněných hotovostí moravských měst a snad i některých moravských pánů šlo zřejmě o kontingenty ze Slezska a oddíly najaté Šestiměstím. Pravděpodobně krále provázal i určitý počet členů uherské jízdy, patrně neustále doplňované. Nevíme přesně, kdo z pánů Zikmundovy strany přispěl na tažení. Určitou orientaci poskytují zástavní listy* z této doby nebo „listy záškodní“, tj. listy, v nichž byl uveden nárok na určité odškodnění za vojenskou službu bez uvedení konkrétních nemovitostí. Záškodní listy dostal velitel lužické hotovosti Hynek Hlaváč z Dubé, Bohuslav ze Švamberka, Herbort z Kolovrat či Aleš z Března. Jan Sádlo ze Smilkova získal zástavní listy na zboží biskupství litomyšlského, Jan z Vartemberka na statky kláštera v Hradišti a komendu v Českém Dubu, Mikuláš Chudý z Lobkovic na hrad Hlubokou, Vaněk z Boskovic na Nový hrad u Brna. Několika vřatislavským měšťanům byly zastaveny stříbrné klenoty a nádoby v ceně přes 11 000 uherských zlatých, zřejmě za půjčku na krytí provozu dvora.

Asi 15. května 1420 doješlo do Kutné Hory poselstvo pražských měst (složené ze dvou konšelů, dvou příslušníků obce a dvou univerzitních mistrů), za jehož bezpečnost ručil podkomoří Václav z Dubé; ten také posly doprovázel i na zpáteční cestě. Univerzitní mistři se setkali s preláty doprovázejícími Zikmunda, kteří svoje stanovisko formulovali v zachovaném spisku. Rozhodující bylo setkání poslů s králem. Poslové Zikmunda žádali, aby povolil přijímání kalicha a prominul jim jejich provinění. Král, jak se dočítáme ve svědectví očitého svědka, uveřejněném 10. července v listu pražanů do Benátek, prý tehdy upadl do zuřivosti a rozhazoval rukama jako šílenec. Křičel, že kacíře vyhubí, i kdyby celé české království měl nadobro zničit, obrátit v plameny a znovu osídlit cizinci a všechna království, která dobyl, měl ztratit spolu s tělem i duší. Nakonec poslům nařídil, aby veškeré zbraně odevzdali na Pražský hrad a Vyšehrad; až přijede do Prahy, „dá jim nějakou milost“. S tímto požadavkem bezpodmínečné kapitulace se vrátili poslové druhého dne do Prahy.

* Držitel zástavy nabýval všechna práva vlastníka včetně finančních nároků. Peněžité částka v listech uvedená vyjadřuje hodnotu zástavy, nikoli důchody z ní plynoucí.

Kutná Hora:
Vlašský dvůr kolem roku 1400

Johann Willenberg:
Kutná Hora (1602)

Ještě v noci byla svolána shromáždění obce. Většina se přiklonila k názoru, že královny podmínky jsou nepřijatelné. Aniž byla odeslána odpověď, začalo se město připravovat na boj a do Tábora vyslalo žádost o pomoc. Teď už nešlo jen o kalich, ale o životy. Staré i Nové Město vstoupily na cestu revoluce.

Praha vstupuje do revoluce

Není pochyb o tom, že šlo o důležitý zlom ve vývoji situace. Zikmund, který se dosud mohl pochlubit řadou úspěchů, měl na své straně až na výjimky téměř všechnu šlechtu a z ní především její směrodatnou část, panstvo, Zikmund, na jehož stranu přešel Čeněk z Vartemberka a získat Oldřicha z Rožmberka bylo jen otázkou krátkého času a kromě Kutné Hory měl ve své moci dvě důležité pevnosti země, Hradec Králové a Plzeň, narazil nyní na Prahu. Všichni historikové píšící o dějinách revoluce si uvědomovali důsledky kutnohorského nezdaru jednání a vinu za něj vesměs připisovali Zikmundovi. V pozadí jejich soudu je představa, že jakási dohoda byla možná. Tuto představu nejpřekvapivěji formuloval Josef Pekař. Odvolává se na to, že Zikmund Čeňkovi z Vartemberka povolil kalich a že naznačoval možnosti jednání o přijímání pod obojí způsobou, zastával názor, že stačilo udělat drobné ústupky, a Praha by se byla postavila na jeho stranu. Zikmund jí místo toho svou neústupností dohnal k odporu, jenž se mu stal osudným. Josef Pekař se v tomto bodu mýlil. I největší Zikmundův odpůrce, který na tomto Lucemburkovi neshledal špetku dobrého, František Michálek Bartoš, byl nucen uznat, že Zikmund nemohl jednat jinak: „Byl nyní úplným zajatcem svého největšího spojence, církve, která vyhlásila proti husitům křížovou výpravu a nemohla ji již zvrátit, i kdyby to byla chtěla učinit.“ Dodejme, že tím spíše Zikmund sám už nemohl zastavit rozběhnutou válečnou mašinerii, aniž by neohrozil své postavení v říši a v Uhrách a aniž by se nevyřadil z vysoké církevní politiky, kde stále doufal v prosazení zásadních reforem. A neměli bychom zapomínat ani na to, že by se znemožnil i jako panovník. Vždyť pražané nežádali jen povolení kalicha, nýbrž aby jim i odpustil provinění, jichž se proti němu dopustili, když se proti němu jako své vrchnosti vzbouřili. Na tento moment, dosud přehlížený, upozornil Jaroslav Mezník: „Střepť a nepotrestat vzpouru města bylo pro Zikmunda vzhledem k jeho vztahu k městům vyloučeno, a to zvláště ve chvíli, kdy dospěl k mylnému závěru, že pražanům nezbývá jiná cesta než kapitulace.“ Na druhé straně bylo také pražanům jasné, že

kapitulovat nemohou. Co mohli očekávat od „nějaké milosti“ po složení zbraní? Vratislavské události byly dostatečně varovné. Nešlo už jen o kalich, ale o holé existence. Výsledek kutnohorského jednání nemohl být jiný: ani Zikmund, ani pražané neměli jiné východisko.

Situace se nezměnila jen z hlediska Prahy, byla nová i pro Zikmunda. Bylo nezbytné zabránit vstupu táborů do města. Ti už 19. května, doprovázeni ženami a dětmi, vyrazili ku Praze asi s 9 000 bojovníky, vozy, děly a válečnými stroji. Zikmund vyslal směrem k Sázavě svého italského vojevůdce Pippa Spana hraběte z Ozory, Petra Konopišťského ze Šternberka a svídnického hejtmana Jana z Chotěmic asi s 10 000 jezdci, pěší vojsko Kutné Hory s rychtářem Václavem z Donína a z pražských hradů oddíl asi 1 600 jezdců pod velením podkomořího Václava z Dubé. Spoléhalo se i na to, že překážkou pro tábořské oddíly bude město Benešov. Tábořské vojsko však pochodovalo rychleji, než se předpokládalo, dorazilo do Benešova dříve než královští a město vypálilo; jen klášter se táborům nepodařilo dobýt. Žižka dal před jeho obléháním přednost hledání vhodného bojiště za Sázavou; řeku se svými oddíly přebrodiv u Poříčí nad Sázavou, někde na cestě ku Praze. Ještě v noci je však ze všech stran obklíčili královští. Táboři útok odrazili a 20. května stáli před Prahou. Zikmund vyslal k posílení posádky Hradu a doplnění jejich zásob vojsko svých severočeských stoupenců. Oddíly pod velením Jana Michalce z Michalovic, Jana Chudoby z Vartemberka, Aleše Škopka z Dubé, Viléma Zajíce z Házmurka seděním na Kosti a Zikmunda Děčinského z Vartemberka s četnými vozy, naloženými zásobami, oděvem a zbraněmi (dokonce i sekerami k přetínání řetězů v pražských ulicích), se přebrodiv přes Vltavu u Holešovic a táhly k Pražskému hradu. Žižka se o tažení včas dozvěděl, přebrodiv se na levý břeh u Štvanice a napadl královské nečekaně mezi Ovencem (dnešní Bubeneč) a Královskou oborou. Jeho oddíly zabavily 19 vozů s cenným nákladem; jen malá část z rozprášených oddílů se podařilo dostat i s veliteli do Hradu. Doposud neporušený klášter Břevnovský, který mohl sloužit jako opěrný bod hradské posádky, táboři vypálili; ze stejného důvodu pobořili i zed' obory.

Zikmund se už druhý den po příchodu táborů vydal k Novému hradu u Kunratic, odvezl odtud část pokladů, poté odtáhl k Litožnicům u Běchovic a utábořil se tam. Síla jeho vojska včetně posádek obou pražských hradů se odhaduje na 35 000 mužů. Šlo o kontingenty z Čech, vedlejších korunních zemí a z Uher; nepřevyšovaly příliš počtem brannou moc pražanů, jimž mezitím přispěchaly na pomoc oddíly Ža-

teckých, Lounských a Slánských. Nemohl se proto odvážit útoku na město a musel vyčkávat na posily z říše. Naopak byli to pražané, kdo se rozhodl zaútočit na Zikmunda v poli. Král se však rychle s vojskem stáhl k Staré Boleslavi; Kutnohorští se pak i s děly a obléhacími stroji vrátili domů.

V téže době se podařilo panu Vilému Zajícovi z Házmburka zmocnit Slaného; vykázal z města kněze podobojí a dosadil novou radu. Zikmund se 27. května vydal se svým doprovodem, v němž se nacházely i obě královny a papežský nuncius, do Mělníka a odtud potom do Slaného. Odtud vyzval Louny, aby se mu poddaly; město se vzdalo a byla do něj dosazena královská posádka. Litoměřickým přikázal, aby husity, ve městě od Vánoc vězněné, dali utopit. Zajištěním Mělníka, Loun a Slaného si nepochybně chtěl zabezpečit přístup k Praze od severu a severozápadu. Krátce nato podniknutá inspekční cesta po Křivoklátu, Žebráku, Točniku a Karlštejnu sloužila k zjištění stavu Václavových pokladů. Z Karlštejna podruhé navštívil Nový hrad u Kunratic a nařídil přesun vojska od Staré Boleslavi ke Zbraslavi; zde se začalo s budováním příkopů opevněného tábora. 31. května byl pak s celým dvorem slavně uvítán na Vyšehradě a zdržel se tam několik dní.

Příčinou přesunu vojska byla patrně pomoc Pražskému hradu; pražští husité se totiž 28. května rozhodli dobýt Hradčany, nejpříhodnější místo k jeho zteči. Po proniknutí do Pohořelce, už dříve zpustošeného, zahájili na Hradčany palbu; byla obránci opětována. Počítali však hlavně s vyhladověním posádky a poté s její poměrně rychlou kapitulací. Proto Hrad obklíčili také od severu nad údolím Brusnice. Na Hradě se nedostávalo zásob pro relativně velkou posádku složenou převážně z jezdeckta, a zejména chyběla píce pro koně. Protože zásoby byly rychle spotřebovány, začali obránci pojídat koně, a dokonce pokrmy připravené z kůry vinných keřů a listů z vinic pod Hradem. Nastaly i problémy se zdechlinami hladem pošlých koní, jež hrozily nemocemi. Posádka byla už blízka kapitulace, když se jí Zikmundovi podařilo zachránit. 12. června vyrazil za jeho velení silný oddíl vojska o mnoha tisících mužů od Zbraslavi k Bílé hoře a Břevnovu a odtud se už za soumraku blížil k Pohořelci, jako by chtěl udeřit na zde se nacházející oddíly táborů a pražanů. Husitští velitelé stáhli odevšad hlídky, sešikovali vozy a vytáhli Zikmundovi vsťíc. Tím však uvolnili cestu vyčleněnému oddílu vozů se zásobami a ten, kryt terénem, pronikl přes dnešní Střešovice k údolí Brusnice a odtud do Hradu. Po skončené operaci se doprovod vozů vrátil a královské (převážně jezdecké) vojsko se dalo na rychlý ústup, uniklo tábořské pěchotě s vozy

a vrátilo se opět na Zbraslav. Protože tím možnost vyhladovění posádky odpadla a další obléhání by si na straně husitů vyžádalo příliš mnoho sil, bylo 14. června přerušeno. Táboři se však na Špitálské pole (dnes Karlín), kde by byli příliš v dosahu Zikmundových vojsk, nevrátili, nýbrž se usídlili v domech Starého Města.

Boj o důležitá strategická místa i o důležité osoby pokračoval. Zikmund se s dvorem odebral na Žebrák a opětovně navštívil i Točník (patrně oba hrady s podhradími sloužily k ubytování dvora). Na Žebrák se 20. června dostavil i Oldřich z Rožmberka a zřekl se zde kalicha. Přechod jihočeského magnáta k Zikmundovi byl i formálně dokonán. Do boje o jižní a jihozápadní Čechy, kde se za dosavadního zdrženlivého Oldřichova postoje rozmáhal Tábor, nikým neohrožován, vstoupila nová síla.

Na rozdíl od především politického rozhodnutí Čeňka z Vartemberka byl Oldřichův přechod k Zikmundovi od založení Tábora, ohrožujícího značnou část rožmberského dominia, téměř existenční otázkou. Boj s Táborem byl v jeho nejvlastnějším zájmu a Rožmberk byl rád, že jej může spojit se zájmem královým, a být tak přijat na milost. Ve svém listu někdy v první polovině května varuje krále před tábory, v nichž viděl nebezpečí nejen pro sebe, nýbrž i pro celou zemi. List se nezachoval, jeho obsah nám prozradila ne zcela vřídlná Zikmundova odpověď z 31. května. Král ho oslovuje stroze pouhým „Oldřiše z Rozmberka“ (králova korespondence se šlechtou byla vedena výlučně česky), místo pozdějšího „urozený, věrný, milý“. Souhlas s Oldřichovou nabídkou vyjádřil formou rozkazu: „Protož přikazujeme, aby předsě ten Tábor na Hradiščku rozplašil a zbořil ...“ Pochopil, že nejde o nějaký podnik lokálního významu, nýbrž o akci související s jeho plánem obležení Prahy. Proto také Oldřichovi zprostředkoval pomoc žoldnéřů z Rakous pod velením budějovického hejtmána Lipolda Krajíře z Krajku i oddílů rakouských vévodů chystajících se táhnout ku Praze. Ale ani Oldřich, jak se později u něho stane pravidlem, nehodlal pro Zikmunda podnikat nic zadarmo. Zatím se odškodnil tím, že vzal klášter Zlatá Koruna pod svou ochranu – přisvojil si nejen jeho rozsáhlé statky, nýbrž i klášterní pokladnici a cenná bohuslužebná roucha –, aby jej „zachránil“ před tábory.

Zatímco opěrné body vojenské síly Tábora (Písek, Domažlice, Klatovy, Sušice) měly plno vlastních starostí a dosud do válečného dění nezasahovaly, pro Zikmundovu stranu byla citlivější přítomnost Tábora v Bechyňském kraji, kde se dotýkala mocenského trojúhelníku Kutná

Hora – Konopiště s Benešovem – Mladá Vožice. Mladá Vožice, v držení katolíků Kryštofa a Materny z Ronova, se stala shromaždištěm početného vojska snad až o 2 000 mužích pod velením mincmistra Mikuláše Divůčka z Jemniště. Dříve než vojsko zaútočilo, přepadli (5. dubna 1420) město táboři a vypálili je; uhájil se jen hrad, v němž našel útočiště zbytek vojska s veliteli. Tím si Tábor zaručil bezpečnost od severovýchodu; záhy pak po dobytí hradu Rabí a Prachatic i husitského jihuzápadu. Zikmund chtěl nyní proti Táboru nasadit Oldřicha z Rožmberka. Hned po návratu ze Žebráku se rožmberské posádky posílené o budějovickou hotovost pod velením hejtmana Lipolda Krajíře z Krajku a ku Praze pochodující rakouské oddíly vévody Albrechta začaly stahovat k Táboru. Narychlo z Prahy povolaný Mikuláš z Husí napadl se všemi tábořskými jezdci za svítání 30. června rožmberské ležení. Moment překvapení vykonal své. Do rukou táborů padla obrovská válečná kořist. Permanentní válka Rožmberka s táboři byla zahájena. Krátce předtím (26. června) utrpěla Zikmundova strana ještě větší pohromu – Hradec Králové se dostal do rukou husitů. Jezdeckým oddílům českého panstva, které Zikmund vyslal do Zbraslavi, se nepodařilo získat město zpět a vrátily se s prázdnou.

Obležení Prahy

Ležení u Zbraslavi zřejmě nebylo vybráno k úderu na Prahu (i později vedenému vždy od západu), ale jako místo vhodné k spojení s oběma hradními posádkami, jimiž bylo současně proti možnému útoku kryto. Stalo se také shromaždištěm postupně přicházejících oddílů křížáků a sborů německých knížat. Asi 28. června 1420 dal Zikmund rozkaz k obležení Prahy. Vojsko patrně u Radotína přebrodivo Berounku a po planině západně od Vltavy postupovalo přes Břevnov ke Hradu. O den později stanul Zikmund nad Prahou, městem, které právě před osmnácti lety se zajatým Václavem opustil. Klenula se nad ním duha a v ní prý se náhle objevily tři krvavé kříže. Eberhard Windecke zaznamenal, že si král povzdechl: „Ach Praho, mé pravé otcovské dědictví, jakou jsem tě nalezl!“ Dalšího dne vyslechl v katedrále sv. Víta mši. Pro záchvaty dny střídavě pobýval na Hradě a ve svém táboře. Vojsko zaujalo místo ve třech leženích po celé bubenečsko-dejvické pláni. Hned proti Hradu za údolím Brusnice se utábořila vojska zemí České koruny – oddíly české šlechty a některých měst, mezi nimiž vynikal kontingent Kutné Hory s válečnými stroji, mo-

ravské šlechty, Šestiměstí, oddíly z bezprostředních slezských vévodství i oddíly piastovských vévodů Jana Münsterberského, lehnicko-břežského vévody Ludvíka II., Jana I. Zaháňského, Jindřicha X. Hlohovského i vévody Přemka Opavského. Zde stál i stan Zikmundův. Druhý tábor, s vojsky říšských knížat – saského vévody Albrechta, z Wittelsbachů Jana z Bavor-Sulzbachu, Viléma z Bavor-Mnichova, bratra královny Žofie, Jindřicha z Bavor-Landshutu – a další oddíly z Porýní, Švábska, Frank, z Vestfálska a z Hollandu, se rozložil na nynější Letenské pláni nad Starým Městem pražským. V třetím ležení, nacházejícím se mezi Ovencem a Královskou oborou, tábořila míšeňská markrabata Fridrich a Vilém a další oddíly. Teprve 9. července dorazily oddíly Albrechta Rakouského; pomáhal totiž Oldřichovi z Rožmberka při obléhání Tábora. Svému příštímu zeti, který za tažení od Miličina dobyl Votici a Bystřici, prokázal Zikmund velkou čest: vyjel mu vstříc až k Novému hradu u Kunratic a doprovodil jej do jeho stanu. Albrechtovi jezdci spolu s opozdivšími se oddíly vévody štyrského a korutanského a pasovského biskupa a Zikmundova kancléře Jindřicha z Hohenlohe se patrně utábořili přímo u Vltavy – u brodu proti Špitálskému poli.

Nápadná byla neúčast braniborského kurfiřta Fridricha z Hohenzollernu a některých říšských měst a biskupů. Pokud jde o přítomnost křížáků z mimoříšských území, nebyla patrně příliš významná. Naprostou převahu měla vojska 43 říšských knížat, knížat-biskupů a měst. Fantastické údaje o počtu vojska uváděné v soudobých kronikách zredukovala moderní historická věda na maximálně 50 000 mužů, spíše se však (podle historika Petra Čorneje) jejich počty pobybovaly kolem 30 000. I tak však šlo o neobyčejné množství a trojnásobnou přesilu nad obránci Prahy.

Nevíme, proč za prvních čtrnáct dní obležení Prahy Zikmund nepodnikl žádné vojenské akce. Není vyloučeno, že jej trápily záchvaty dny. Výklad Josefa Macka, že čekal na rakouskou pomoc, není přesvědčivý. Buď jak buď, vyčkávání nijak neprospělo morálce obléhatelů, nemluvě o zásobovacích potížích, zhoršovaných bezohledným pleněním okolí Prahy. Bezhlavé upalování jeho obyvatel bez ohledu na to, zda šlo o husity či katolíky, podle hesla „Co Čech, to kacíř“ nezůstalo bez odezvy. Zdá se, že už v této fázi docházelo ke kolizím mezi německými křížáky a českou šlechtou. Odpověď na otázku, proč Zikmund vyčkával s útokem i za cenu popsání potíží, souvisí s otázkou ještě důležitější, s otázkou, co vlastně obležením Prahy sledoval. Dobyti Prahy se všemi ničivými následky násilného zmocnění se města, nebo

zastření hrozbou svých zbraní a přinucení města k povolnosti? Poznav odhodlanost Prahy k boji, sotva mohl počítat s nějakou kapitulací. Znovu se vracela otázka jednání, vlekoucí se jak červená nit všemi dosavadními rozhovory, jednání o člancích husitské víry, které roku 1419 sliboval a postupně odmítal, máje ruce svázány papežskou bulou a nátlakem papežského nuncia Fernanda. Nějaký posun v tomto začarovaném kruhu musela proto učinit zase jen papežská kurie ústy svého zástupce.

Svědectvím je list biskupa Fernanda, nyní se výslovně označujícího jakožto legáta apoštolské stolice pro Uhry a Čechy a k nim přináležející země, asi z konce června 1420 (není bohužel datován). Vzhledem k závažnosti svého obsahu nemohl být okamžitou reakcí na vnější podnět, nýbrž musel být zřejmě delší dobu připravován. V první části shrnuje Fernando, co zažil za dobu své legace v Čechách: pobožené kostely, vypálené kláštery, zničené svaté obrazy, vyhnané a zabitě kněze. Vytýká adresátům, že vedou svůj boj s pomocí pachatelů neospravedlnitelných činů (i špatný kněz je přece schopen pokání) a omlouvají jej svým zápalom pro zákon boží. Mlčením přechází podávání svátosti pod obojí způsobou nemluvnatům a jiné výstrelky. Ví však, že všichni tak nesmyslejší, a pokud ano, je mnoho těch, kdo to myslí dobře. Proto se chce vyjádřit k jejich soupisu čtyř článků; reprodukuje články (nejde ještě o definitivní text čtyř „pražských artikulů“) a připojuje k nim vlastní komentář. Přiznává druhému až čtvrtému článku jistou oprávněnost, ale současně ji obratně relativizuje poukazem na nepřiměřenost jejich realizace. K čtvrtému článku (o očištění dobré pověsti království) podotýká, že sotva lze dobré pověsti dosáhnout rebelií vůči přirozenému králi. Zvláštní pozornost věnoval článku prvnímu (o přijímání pod obojí způsobou), „na němž jediném většina ... prý trvá a o nějž usiluje“. Uznává jeho starobylost i současnou praxi v některých kostelích a klášterech, ale nikoli jeho nezbytnost k spasení (tento názor se v artikulech nenacházel, ale Fernando byl zřejmě o jeho stoupencích informován). Setrvávat na tomto požadavku znamená podle Fernanda považovat jen sebe za určené k spasení, zatratit ostatní nebo dát za pravdu pravoslavné církvi. Není-li tomu tak, nechápe, proč se odtrhovat od římské církve a bouřit se proti vlastnímu králi. Jestliže se však přesto přijímající z kalicha považují za záslušnější a dokonalejší, mají se obrátit na toho, kdo spravuje věci církevní, a ne na krále Zikmunda, který řídí věci světské. Je-li přiznáváno, pokračuje Fernandův list, jak se čte v listech k markraběti míšeňskému a k městu Budyšínu (Bautzen), že Zikmund je oprávněným

dědicem království, ale nebude uznán, pokud tento článek nepotvrdí, pak, píše Fernando: „...jsme připraveni vás o tom a jiných člancích, které předložíte, vyslechnout; neboť když jste to od téhož krále žádali, ten nechtěl v těchto otázkách, které jsou záležitostmi víry, bez nás se dát k slyšení pohnout.“ V závěru vyslovuje legát svůj souhlas k tomu, aby král vydal glejty všem osobám, které k takovému jednání budou vyslány. (Dekret kostnického koncilu vydaný v souvislosti se spory o glejt Zikmundův Husovi napříště pod trestem klatby zakazoval poskytovat glejty osobám nařčeným z kacířství.) A nakonec adresuje Fernando výhrůžku těm, kdo odmítají cestu spásy: budou postiženi tím přísněji, čím větší byla dosud k nim shovívavost.

List legátův, na jehož význam poprvé upozornil Josef Pekař, neboť v dosavadních pracích historiků byl jeho obsah zkreslen, je pozoruhodný v mnoha směrech, a to bez ohledu na to, zda se s ním vůbec pražané seznámili (v jejich projevech z 6. a 10. července není o legátově nabídce zmínka) nebo zda jim byl doručen až později. Legát vzal na sebe odpovědnost za zamítavou odpověď, již pod jeho vlivem dal pražanům Zikmund, naposledy v Kutné Hoře. Znamená to, že legát považoval nynější situaci za podstatně jinou, než ji sám viděl po vyhlášení kruciáty; podobně situaci hodnotil i Zikmund. „Co tedy byl Zikmund v Kutné Hoře odepřel Praze prosící, to nabízel nyní Praze rebelující“, píše Josef Pekař. Co způsobilo tuto změnu? Podle Pekaře se můžeme jen dohadovat. Postřehl nebezpečí hrozící od táborů ovládnutých Prahu? Chtěl snad Zikmund ukázat po hrozbě svých zbraní ochotu k dohodě? Či snad obojí dohromady?

Než se pokusíme o vysvětlení, povšimněme si jistých zvláštních rysů Fernandova textu. Uvědomuje si existenci dvou husitských proudů – proudu, který se dal na cestu násilí a jím chce dosáhnout oprav (jímž zřejmě míní tábory), a proudu dávajícího přednost cestě jednání. Jen k této druhé skupině, tedy k umírněným pražským husitům, se obrací. Ani jednou je neoznačuje za kacíře. Poprvé se zástupce papeže otevřeně vyjadřuje k problému Zikmundova následnictví. Je mu známo, že je ochota přijmout Zikmunda za krále, ale jen pokud nebude bránit náboženským požadavkům. Naznačuje, že církev nemá v rukou jen klíče ke království nebeskému, nýbrž i k Zikmundovu českému království, neboť jen ona může odstranit překážku, jež mu stojí v cestě. Víme, že Zikmundovi nezbylo než tuto závislost respektovat, a bude to také devízou celé jeho příští politiky. Papežská kurie také dobře věděla, že se Zikmund z nejrůznějších důvodů nemůže

vzdát svého dědičného království. Vedle nepopiratelného citového vztahu k otcovskému dědictví bylo příliš spojeno se Zikmundovým postavením v říši, a proto je nemohl přenechat Jagelloncům.

Josef Pekař přecenil, co vlastně nyní legát (nepochybně v dorozumění se Zikmundem) rebelující Praze nabízel. Nebyla to žádná změna strategické povahy, jen jiná taktika. Církev se nyní ani nikdy potom nevzdala svého cíle – opětovného převedení („reductio“) husitských Čechů do lůna církve. Zatím se rozhodla pro cestu války, tj. fyzického i hmotného zničení českých kacířů a donucení zbylých násilím zřít se „bludů“. Iluzornost této cesty se měla teprve prokázat, ale legát mohl postřehnout už teď i její politická rizika: mohl poznat odpor českého panstva vůči cizincům v okolí krále, tím spíše vůči cizím vojskům pustošícím jejich statky a zabíjejícím jejich poddané. Křížové tažení mohlo vést k zatlačení většiny dosud králi a církvi věrné šlechty na stranu husitů, a tím ke kolapsu celého válečného usilování. Zde se nabízela nutnost změny taktiky: přimět umírněné husity, aby se dobrovolně podřídili církevní autoritě pod slibem, že jim potom bude papežskou koncesí v nejdůležitějším požadavku vyhověno. Legát Fernando odhadl, že by tímto požadavkem mohl být kalich. Nebránil se proto nyní předběžnému jednání v podobě „slyšení“. Pekař sice správně vystihl, že se už roku 1420 objevil náznak příštích basilejských jednání a kompaktát, ale nechtěl pochopit, že cesta k nim bude nutně ještě dlouhá. Legátova nabídka neznamenalala žádný zásadní ústupek, nicméně neměli bychom ji ani zlehčovat. Sám fakt jakýchkoli jednání s kacíři byl v rozporu s inkviziční teorií a praxí a musel tedy budit pohoršení. Církev, teprve nedávno znovu sjednocená odstraněním papežského schizmatu, musela pečlivě střežit i jednotu věroučnou. Papežství se vystavovalo obvinění ze slabosti a z toho, že příliš vychází vstříc Zikmundovým zájmům. Odpor proti jakýmkoli kontaktům musel být zřejmě jenom s vypětím přemáhán autoritou legátovou a jeho plnými mocemi. Sotva mohla najít myšlenka jednání pochopení v prostředí křížáků nebo u husitských radikálů, oběma tábory souhlasně považována za součást „zrádných piklů“.

Během obležení Prahy pokračovala letáková válka. Letáky v řeči latinské, české i německé byly dopravovány mezi obléhatele s cílem informovat je o husitském programu a smyslu boje. Jejich podkladem byly tzv. čtyři pražské artikuly, formulované začátkem července univerzitními mistry. Jejich obšírnější výklad podal manifest z 1. července 1420 vojsku míšeňského markraběte; zároveň vysvětloval i dů-

vody odboje proti Zikmundovi: „Žádali zajisté a přáli si, aby jmenovaný král dal těmto kusům svobodu v české zemi, a s touto podmínkou by jej rádi byli přijali za krále a pána této země. A doslechli se, že by to byl učinil, kdyby ho od toho neodradili někteří biskupové a lakotní kněží.“ Protože se předpokládalo, že se tento manifest dostane do rukou i Zikmundovi, byly zmínky o něm prosty jakýchkoli invektiv. Naproti tomu v manifestu do Benátek z 10. července je Zikmund líčen jako zločinec provinivší se proti království a českému národu; objevuje se v něm výčet stížností známých z Vartemberkova svolání. Opakuje se v něm i státoprávní výhrada k Zikmundovu zvolení za krále: „... ačkoli ještě nebyl za českého krále ani zvolen, ani korunován, nýbrž toliko od některých požádán, ačkoli nebyl podle práv království uznán a přijat za zákonného soudce.“ Navíc byl manifest určen Benátkám, Zikmundovu úhlavnímu nepříteli, které právě připravily uherské království o Dalmácii. Benátky byly v manifestu žádány, aby přispěchaly na pomoc vpádem do rakouských zemí, a byla jim nabízena obdobná služba. Roku 1421 vypravoval Zikmundův vyslanec u kurie, Španěl Martin Talayero, o tom, že pražané chtěli dokonce vpadnout do Itálie a vyhnat papeže.

Bitva na Vítkově

Brzy nato započaly skutečné boje. 12. července odrazila u trosek kartouzského kláštera na Újezdě uherská jízda tábory, kteří se sem přeplavili přes Vltavu a utrpěli těžké ztráty. Zikmund po poradě se svými podveliteli, mezi nimiž se nacházel i slavný vojevůdce proti Turkům Florentin Pippo Spano, rozhodl o důkladnějším obklíčení města. To mělo stále volnou cestu na východ, odkud bylo dostatečně zásobováno. Podél kopce Vítkova na severu a jihu probíhaly hlavní cesty spojující se v Horské bráně. Jestliže Zikmund chtěl město odříznout od východního zázemí, musel se zmocnit Vítkova, a to i v případě, že by se rozhodl zaútočit na město od Špitálského pole. Důležitost Vítkova postřehl Jan Žižka, který zde vybudoval opevnění (asi mezi dnešní sochou Jana Žižky a stavbou Památníku). Hřbet kopce, otevírající se k východu, byl příhodný pro křížácké jezdecko, ale zase příliš úzký, aby se mohlo rozvinout k obvyklému boji v širokém šiku. Bylo rozhodnuto, že útok na Prahu, a to ze všech stran, bude zahájen o dnešní čtvrté hodině odpolední 14. července. Nejprve měl být dobyt Vítkov a zabezpečen tak tyl pro útok na Nové Město ze Špitálského

pole. Z Malé Strany se měl vést útok přes most na Staré Město a z údolí Botiče, kde ležel silný oddíl vyšehradské posádky, na Nové Město v místech snadného proniknutí ke staroměstským hradbám. Historikové nejsou zajedno v tom, zda mělo jít o generální útok, nebo zda přípravy na uvedených místech měly pouze odvrátit pozornost od útoku z východu, jenž měl kolem města utáhnout smyčku. Nevíme ani, proč byla k útoku stanovena poměrně pozdní hodina. Není však neobvyklá, vždyť vzhledem k létu dávala pět hodin času na boj. Mohla však také znamenat, že se počítalo s rychlým výsledkem. Proti Vítkovu bylo vysláno těžké míšeňské jezdecktvo, posílené o rakouskou jízdu, o jezdecktvo břežsko-lehnického vévody Ludvíka a o lehkou jízdu uherskou. Velitelem útoku byl jmenován míšeňský hejtman Jindřich z Isenburgu. U maninského brodu (v dnešních Holešovicích) stálo ostatní vojsko, jemuž velel sám Zikmund, ve třech útvarech, připraveno vést úder na Nové Město ze Špitálského pole. Zteč Vítkova nebyla pro těžkooděnce příliš výhodná a u třetího příkopu byl jejich postup zastaven. Boj o srub se pro zoufalý odpor posádky pod Žižkovým velením prodlužoval. Zadní houfy křižáků se tlačily stále vpřed a působily zmatek. Za této situace vyrazil z Horské brány pomocný pěší houf cepníků a napadl křižáky z levého boku. Nemohli ustupovat, neboť severní svah nepřipouštěl sjezd, a zadní řady se daly na útek. Na bojišti zůstalo na 300 jezdců, mezi nimi i jejich míšeňský velitel, další utrpěli smrtelná zranění pádem ze severního svahu nebo utonuli při přechodu řeky. Ztráty se pohybovaly kolem 500 mužů. Útok na Vítkov byl odražen.

Zikmund, pozorující boj z druhého břehu, se vrátil v hněvu a pláči do svého ležení. Nevíme nic o tom, že by vydal rozkaz velitelům dalších vojsk k útoku na město. Útok ze Špitálského pole byl ostatně nyní vyloučen, a tím i možnost úspěšných výpadů z jiných stran. K dalšímu útoku na Prahu proto nedošlo. Obrovské ztráty vyvolaly v Zikmundově táboře zděšení a vyostřily už beztak napjaté vztahy mezi křižáky a českým panstvem, obviňovaným z nadřezování nepříteli. Podle některých zpráv Zikmund jen stěží zabránil, aby se neproměnily v krvavé potyčky. Někteří křižáčtí velitelé navrhovali, aby bylo město zničeno palbou, ale král nejen na radu české šlechty, ale snad i pražských z města uprchnuvších Němců, obávajících se o své domy, podobný postup zakázal. Proti jeho vůli byla sice zahájena palba z Letné (poškodila pobřežní oblasti Starého a Nového Města), ale králi se ji podařilo zastavit. Je pochopitelné, že Zikmund nemohl mít zájem na zničení města přinášejícího tak velké důchody, a zřejmě byl přesvědčen, že by za

takto dosaženou kapitulaci zaplatil neúměrnou cenu. Na to, zda útok na Prahu, k němuž radili někteří říšští velitelé, byl z vojenského hlediska reálný či nikoli, nepanuje mezi historiky jednotný názor. Jisté je, že v následujících dnech k žádným vojenským akcím proti Praze už nedošlo. A neméně jisté je, že pro odpor českého panstva. Skutečnost, že zbraněmi nebylo dosaženo žádného úspěchu, podstatně změnila politickou situaci. Váha české šlechty, na níž především záležel další osud Zikmundova králování v Čechách, proto neobyčejně vzrostla, a tím i tlak na představitele církve, aby pomohli uvolnit neřešitelnou situaci.

Není pochyb o tom, že cílem Zikmundova tažení nebylo jen pokorenění Prahy, ale i legalizace jeho vlády korunovací. Vždyť fakt, že nebyl dosud korunován, byl obsažen v provolání Vartemberkově a stále opakován. Korunovace mohla alespoň v očích mezinárodní veřejnosti zastříti to, že Zikmund dosud nemohl být přijat za krále na řádném zemském sněmu, kde by – jak bývalo zvykem – potvrdil privilegia a výsady zemské obce a přijal přísahu věrnosti. Důstojný průběh korunovace vyžadoval, aby s Prahou uzavřel alespoň příměří, analogické listopadovému příměří z roku 1419. Taková možnost byla po vyhlášení kříže téměř vyloučena. Zikmund si jistě uvědomoval, že faktická moc za obležení je v rukou táborů, kteří se pokusí zabránit umírněným pražanům vejít v jakákoli jednání. Jak odstranit první překážku, naznačoval list legáta Fernanda. Politická jednání mezi oběma stranami byla obhajitelná tím, že se podnikají kroky k náboženskému vyrovnání jako nutnému předpokladu dohody krále s jeho poddanými. Česká šlechta neměla zájem na hrozící devastaci Prahy, dá-li Zikmund přece jen povel k útoku, a přesvědčila Zikmunda o výhodnosti jednání. Za iniciátory jednání můžeme považovat muže, které Eberhard Windecke označuje za hlavní Zikmundovy „svůdce“ – Václava z Dubé, který po Čenkovi zaujal místo nejvyššího purkrabího, mincmistra Mikeše Divůčka z Jemniště a Aleše Holického ze Šternberka. Někdy po 20. červenci vyslovil Zikmund souhlas s tím, aby navázali kontakt s pražany a nabídli jim jednání o jejich náboženských požadavcích. Hrozilo, že se vyjednávání, zprvu svízelná, rozbijí o požadavek pražanů, aby se za bezpečnost každého pražského účastníka zaručil jeden říšský vévoda. Když byl návrh, aby disputace probíhala před vojskem v lidové řeči (což nemohlo mít jiný význam než agitační), zamítnut, spokojili se pražané se zárukou českých pánů a s formou rozpravy mezi teology. K rukojemství se zavázalo 24 pánů, mezi nimi zřejmě vlastní vyjednavači a další Zikmundovi straníci. Rozpra-

va se uskutečnila asi 25. července na spáleníšti Malé Strany v nějaké budově u mostu. Zatímco Zikmundovi lidé, husitští hejtmani Prahy a někteří pražští starší čekali venku, uvnitř proběhlo jednání mezi početnými teology. Z teologů Zikmundovy strany uvádí ojedinělý pramen aquilejského patriarchu Ludvíka vévodu z Tecku, Šimona Dubrovníckého, biskupa z Trogiru, a italského humanistu Pietra Paola Vergeria. Přítomen byl patrně i Zikmundův vyslanec u kurie Španěl Martin Talayero a snad i slavný dominikánský teolog Jihoslovan Jan Stojkovič a další. Z husitských teologů víme pouze o mistru Janu z Příbrami, děkanu artistické fakulty, a mistru Pavlu z Prahy. Rozprava byla zahájena přečtením textu čtyř artikulů v jejich nejnovější verzi. Jednání bylo překvapivě úspěšné a výsledek oznámil venku čekajícím latinsky Pietro Paolo Vergerio a česky Jan z Příbrami; mistr Pavel z Prahy přeložil text Zikmundovým zástupcům.

Prohlášení italského humanisty stojí za citování. „Urození a vznešení pánové a mistři a ctihodní bratři! Oznamujeme vám, že v tomto šťastném a společném usnesení, na němž jsme pracovali se zde přítomnými mistry, jsme dospěli k závěru, že se naprosto a zcela shodujeme v prvním, třetím a čtvrtém článku ze čtyř, které nám předložili. Pokud jde o článek druhý, týkající se přijímání eucharistie, kterou je třeba podávat všem věřícím v Kristu, dílem se shodujeme, dílem rozcházejíme. Shodujeme se zajisté v tom, že k takovému přijímání jistě dovoleně a záslužně docházet může a nemusí. Ale v tom, že by to byl příkaz Páně, se rozcházejíme, nicméně s pomocí Páně doufáme, že i v tom se dohodneme.“ Zpráva byla přijata na obou stranách s projevy radosti. Kdosi z přítomných – prý za souhlasu českých pánů – navrhl, aby se v řešení sporné otázky, tj. zda je přijímání z kalicha nutné ke spasení, obě strany uvázaly postupovat podle zásady, že strana, která bude přemohena důkazy z Písma, odstoupí od svého názoru. To však Zikmundovi doktoři zamítli: „Nesluší se, abychom s vámi disputovali o této otázce, kterou již vyřešil koncil, neboť nad všechny důvody platí zásada: koncil to usnesl, je tedy třeba tak věřit. I kdybyste nad námi svými důkazy zvítězili tak, že by i naše svědomí jednoznačně přitakávalo k tomu, co jste plně prokázali, přece bychom se proti církvi neodvážili s vámi souhlasit.“ Na tom jednání ztroskotalo. Teze o spasitelnosti kalicha byla tak sporné povahy, že ji ani příslušný artikul neobsahoval; stálo v něm jen: „aby svátost nejsvětější eucharistie pod obojí způsobou, to jest chleba a vína, byla svobodně vysluhována všem věřícím křesťanům, jimž nepřekáží žádný smrtelný hřích“. Navíc šlo o tezi, za níž nestáli všichni husitští teologové

a na níž ani pozdější basilejský koncil nepřistoupil. Josef Pekař právem nadhodil otázku, zda právě pro neřešitelnost tohoto problému nebyla úmyslně vnesena do jednání, aby je rozbila. Pražští husité, nacházející se pod tlakem Tábora, neměli totiž zájem vyrovnat se se Zikmundem, neboť snad v těchže nebo v nejbližších dnech hodlali nabídnout český trůn polskému králi Vladislavovi! Někdy v červenci 1420 odjel do Polska jeden z pražských hejtmanů, Hynek Kolštejnský z Valdštejna, setkal se s polským králem ve Volboři (Wolbórz), zajel pak až na Litvu k Vitoldovi a před koncem října se vrátil zpět, se souhlasem k vážným jednáním.

Korunovace

Po ztroskotání jednání už za stavu postupně se rozkládající křižácké armády stačil Zikmund učinit jen nejnnutnější kroky. V příměří s Prahou nemohl už doufat, musel spoléhat na šlechtu, již příliš nevěřil, ale která jediné mohla podepřít legitimitu jeho vlády. Eberhard Windecke zaznamenal rozhovor, který nelze brát doslova, ale v jádře vystihuje situaci. Čeští páni prý radili Zikmundovi, aby rozpustil vojsko, a když král namítal, jak má věřit v jejich pomoc, řekli mu: „Pane, chceme tě vésti k sv. Václavu na Hrad a korunovat tě za českého krále a chceme ti při svatých přísahat jako svému přirozenému pánovi. My jsme česká koruna, a ne ti sedláci.“ „Sedláky“ ovšem mysleli i měšťany. Sotvaco lépe než tato slova, ať už je jejich autentičnost jakkoli sporná, vystihuje sebevědomí českého panstva, které se později, při korunovaci Albrechtově, promítne do korunovačního řádu. Zikmundova korunovace 28. července 1420 proběhla ještě podle Karlova korunovačního řádu, vzhledem k celkové situaci však redukovaného. Odpadla návštěva Vyšehradu a jízda městem. Obřad korunovace provedl svatováclavskou korunou, přivezenou z Karlštejna, kam byla patrně už dříve za nepokojů odvezena, pražský arcibiskup Konrád z Vechty. Přítomna byla některá říšská knížata, například obě markrabata míšeňská, oba vévodové bavorští, četní biskupové z říše, čtyři slezští vévodové, vévoda opavský a početní zástupci vysoké šlechty z Čech i z Moravy, katolíci i podobojí. Královna Barbora korunována nebyla; zůstala se svou švagrovou Žofíí v Kutné Hoře. Při příležitosti korunovace byli pasováni noví rytíři, o tradiční korunovační hostině ani o jiných doprovodných slavnostech však nemáme žádné zprávy. Zástupci pražských měst se tohoto aktu neúčastnili; korunovační řád to ostatně ani nepožadoval.

Snad v rámci skládání přísahy věrnosti se dostavili zástupci některých královských měst, v nichž dosud vládly katolické rady. Korunovace proběhla ve stísněné náladě. Zikmund spíše než na radovánky musel myslet na rekvírování všech cenitostí nacházejících se na Hradě, aby mohl zaplatit velitelům křižáckých oddílů. Nerozpakoval se ještě v den korunovace a den následující zabavit poklady katedrály i kláštera sv. Jiří. Zejména dal rozebrat nádherný náhrobek ve svatováclavské kapli.

Korunovace byla velkým Zikmundovým politickým úspěchem. Byl přijat českou šlechtou, byť nikoli v rámci zemského sněmu, a řádně korunován. Ambice pražského měšťanstva spolupodílet se na korunování králů byly zklamány. Není proto divu, že měšťanská publicistika korektnost korunovace, ač neprávem, zpochybňovala a zesměšňovala. Pražané se však ve svých nárocích mohli opírat pouze o to, že se jejich zástupci účastnili roku 1400 korunovace královny Žofie. Zikmund byl před zahraniční veřejností zbaven pochybností o právoplatnosti své vlády a do budoucna bylo jednání o jiného panovníka znesnadněno.

IV.

Nucený odchod z Čech (1420–1422)

Vy Češi jste všichni dohromady zrádci a kacíři; kdybyste byli zůstali u mne, nebylo by zabito tolik dobrých lidí a pánů a Praha by dnešního dne byla naše.

Zikmundův výrok po bitvě u Vyšehradu, jak jej zaznamenal Eberhard Windecke (†1442) ve svých *Pamětihodnostech*

Odměna věrným

Zikmund po vyrovnání dluhů žoldněrům, kteří se už 30. července začali rozcházet do svých domovů, proklínající Zikmunda a české pány, že je zradili, a litující tučné kořisti, jíž se nedočkali, vojsko rozpustil a 2. srpna Prahu opustil. V doprovodu kanovníků svatovítské kapituly a vlastního nejužšího okruhu prelátů, některých říšských a slezských vévodů a zemských úředníků se vydal na cestu do Kutné Hory. Toto město se pak až do 4. října stalo jeho rezidencí a sídlem dvora. Z Pražského hradu odvezl korunovační insignie a desky zemské; dílem je dal uložit na Karlštejn, dílem odvezl s sebou. Na dvoře v Kutné Hoře nacházíme u Zikmunda kromě obou královen a papežského legáta Fernanda vévodu Viléma Bavorského, Jana Zaháňského, Jindřicha zvaného Rumpold Hlohovského, říšského hofmistra Ludvíka z Oettingenu, z uherských rádců Pippa Spana, Pietra Paola Vergeria a uherského vicekancléře Ladislava Csapiho, z kanonistů a teologů mistra Martina Talayera, Mikuláše Zieselmeistersa a Jakuba Spinolu. Z české šlechty se uvádí Zikmund Děčínský z Vartemberka, Arnošt Flaška z Pardubic a Vent z Ilburka. Kontinuita Zikmundovy vlády v prozatímní rezidenci byla potvrzena i tím, že nedošlo k obvyklému obnovení zemských a dvorských úřadů, nýbrž jenom k potvrzení dosavadních dvorských úředníků – podkomořího Václava z Dubé, nejvyššího mistra komory Albrechta z Koldic a mincmistra Mikuláše Divůčka